

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 780

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE YOZGAT

Necâti Fahri TAŞ

KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 79

Kapak Düzeni: Saim ONAN

Onay: 15.6.1987 tarih ve 928.1-2465 sayı

Birinci baskı, 1987

Baskı Sayısı: 5.000

Gaye Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş. — ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VII

GİRİŞ

1 — Tarihte Yozgat	1
2 — Çapanoğulları tarafından Yozgat'ın Ku- ruluşu	8

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE YOZGAT	11
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

I — MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE YOZGAT	20
1 — Yabancı Devletlerin Emelleri	20
2 — Ermeni Meselesi ve Yozgat'ta Ermeni Faaliyetleri	23
3 — Millî Mücadele Esnasında Çıkan İsyanla- rın Sebepleri	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II — YOZGAT'TA MEYDANA GELEN OLAYLAR	35
--	----

1 — Çapanoğlu İsyanı	38
2 — Millî Mücadele Esnasında Yozgat'taki Diğer Olaylar	55
SONUÇ	61
EKLER	65
BİBLİYOGRAFYA	99

Ö N S Ö Z

Bozok Yaylası, kesif Oğuz Boyları'nın yaşadığı bir sahadır. Kültür yapısı eski ve sağlam olmasına rağmen, bu sahada üç, dört makalenin dışında hiçbir araştırma yapılmaması ayrıca düşündürücüdür.

Yapılan bu çalışmanın, dar imkânları sebebiyle, konuyu daha detaylı olmasa bile, mevcut yayın ve temin edebildiğim belgelerin kazandırdığı imkân nispetinde incelemeye, azami gayret göstermeye çalıştım.

Konuya temel teşkil etmesi bakımından, Yozgat'ın tarihçesini kısa bir giriş olarak verdikten sonra, Millî Mücadele döneminde, Yozgat'ın yeri ve ehemmiyetini, o dönemin atmosferi içinde ve ülkenin bulunduğu şartlar doğrultusunda incelemeye çalıştım. Konuyu bütün ayrıntılarıyla verdiğim kanaâtinde değilim. Fakat, daha ilerde yapılacak olan çalışmalar için; belki, bir yol göstermesi bakımından faydalı olacağı kanaâtini taşımaktayım.

Bütün bu çalışmalarım esnasında, bana yol gösteren, her konuda yardımcı olan ve bu konunun incelenmesinde, asıl büyük payı bulunan Muhterem Hocam, Sayın Prof. Dr. Mustafa KAFALI'ya hürmet ve şükranlarını sunmayı bir borç addediyorum.

Necâti Fahri TAŞ

KISALTMALAR

a.g.e	Adı geçen eser.
Ank.	Ankara.
A.Ü.D.T.C.F.D.	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi.
a.ye.	Aynı yer.
Bak.	Bakınız.
Bşk.	Başkanlığı.
C.	Cilt.
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan.
H.	Hicri yıl.
İA.	İslâm Ansiklopedisi.
İst.	İstanbul.
İ.Ü.E.F.Y.	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
K.B.Y.	Kültür Bakanlığı Yayınları.
M.E.B.Y.	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
M.	Milâdi yıl.
Neşr.	Neşreden.
No :	Numara.
S.	Sayı.
s.	Sahife.
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi.
T.D.K.Y.	Türk Dil Kurumu Yayınları.
T.H.İ.T.M.	Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası.
T.K.D.	Türk Kültürü Dergisi.
T.T.K.Y.	Türk Tarih Kurumu Yayınları.
y.a.g.e.	Yukarıda adı geçen eser.
y.a.g.m.	Yukarıda adı geçen makale.

G İ R İ Ş

TARİHTE YOZGAT

Yozgat, bir yerleşim yeri olarak XVI. yüzyılın başında kurulmuştur ⁽¹⁾. Daha önceleri burada bir köyün olduğu rivâyet edilmekte ise de, bununla ilgili herhangi bir belge ve kalıntı bulunmamaktadır. Bu tarihten, Cumhuriyet dönemine kadar yaygın olarak «Bozok» adıyla tanınan ilimiz, XIX. yüzyılın başına kadar Sivas Eyaletine bağlı bir sancaktır. Bozok Sancağı'nın XVII. yüzyılın ortalarında bir Has, ondokuz Zeâmet ve yediyüzotuzbir Tımarı olup, savaş zamanında Osmanlı ordusuna 1100 kişilik bir kuvvetle katılabilecek durumdadır ⁽²⁾.

Öğuzlar'ın Bozok koluna mensup Türkmenler, XV. asırdan itibaren bu bölgeye gelip yerleşerek, kendi adlarını buraya vermişlerdir ⁽³⁾. XX. asrın ilk çeyreğine kadar Bozok adı yanında yer yer Yozgat olarak da söylenegelmiştir ⁽⁴⁾. Cumhuriyet döneminde Türkiye Büyük Millet Mec-

(1) İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, Ank. 1947 s. 272.

(2) Faruk Sümer, «Bozok Tarihine ait Araştırmalar» Cumhuriyet'in 50. Yıl Dönümü Anma Kitabı, Ank. 1974 s. 331.

(3) Faruk Demirbaş, «Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları» D.T.C.F.D. C. VII, s. 2.

(4) İlimiyye Sahnâmesi, İst. 1334, (M. 1918) s. 690, 694, 724.

İlisi birinci dönem milletvekillerinden Süleyman Sırrı (İçöz)'nin 4 Kasım 1922 tarihli teklifi üzerine, Bozok ismi kaldırılarak, 1923 senesinden itibaren ilin adı Yozgat olmuştur (5).

Yozgat, Anadolu'nun diğer birçok bölgesi gibi yayla özelliğini taşımaktadır. Bozok yaylasında, Türkçe «ÖZ» adı verilen ve diğer bölgelerde az rastlanan pek çok vadi bulunmaktadır (6). Özler, bilhassa kış aylarında, sürülerin soğuktan korunması, beslenmesi, lüzumlu taze otun ve suyun bulunması bakımından, hayvan besleyiciler için hep aranan yerler olmuştur. Bozok boyuna mensup Türkmenleri buraya çeken hususiyetlerden birinin de bölgenin bu özelliği olduğu sanılmaktadır.

Moğolların 1243'te Selçukluları yenmesinden sonra, 1256 yılından itibaren Anadolu'yu istilâ etmeye başlamışlardır. Bu istilâci kuvvetlerden bir kısım insanlar bu sırada Bozok bölgesini yurt tutmuşlardır. 1256 senesinden sonra bu bölgeye yerleşenlere «Kara Tatar» denilmektedir.

Timur, Anadolu'dan dönerken, Kara Tatarları Türkistan'a götürmeye karar vererek, 1404 senesinde bunların tamamını zorla alıp geri götürmüştür (7). Kara Tatarların Bozok bölgesinden gitmesi neticesinde bu bölge, Sivas'ın güneyinde ve Kayseri'nin doğusunda (bilhassa Uzun Yayla) yaylayan Dulkadirli Türkmenleri tarafından iskân edilmiştir (8)..

(5) Mehmet Önder, Anadolu Şehir Adları, Ank. 1969, s. 104. X

(6) H.N. Orkun, Eski Türk Yazıtları, T.D.K.Y. İst. 1940, s. 63.

(7) F. Sümer, y.a.g.m. s. 313.

(8) F. Köprülü, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, T.T.K.Y. Ank. 1984, s. 51.

XV. ve XVII. yüzyıllarda Bozok adı, sadece burada yaşayan halkı temsil ediyordu. Daha sonra bu isim, bütün bölgenin genel adı haline gelmiştir. (XV. yüzyılda Yozgat ve komşu mahallere yerleşen ve Bozok adıyla anılan oymaklar şunlardır: Kızıl Kocalu, Selmanlı, Ağcau, Çiçekli, Zâkirlu, Mes'udlu, Ağca Koyunlu, Kavurgalu, Demircilu, Şam Bayadı, Söklen, Hisar Beglü, Karalı yâni Kara Evlilerdir) (9). Bu oğuz boylarının Bozok'ta yerleştikleri sahalarda şöyledir:

Kızıl Kocalu: Bozok'un en büyük oymaklarından biri olup, topluca yaşadıkları yer; Yozgat, Şefaati, Yerköy ve Musa Beyli ile çevrili sahadır. Zaten şimdiki Şefaati'nin eski adı da Kızıl Koca'dır (10).

(Kızıl Kocalu oymağına ait, Elma Hacılu, Sarı Hacılu, Musa Beglü, Aziz Beglü, Yusuf Abdal, Dokuz, Hasancı gibi obalar ile Topaç, Erkekli, İğdeli gibi ekinlikler bu sahanın içinde bulunmaktadır.) 1529-1530 yıllarında küçük bir köy olan Yozgat da bu sahanın içinde bulunmaktadır. Sorgun'a bağlı Alışar; Yerköy'ün batısındaki Sekili de ismini Alışarlu ve Sekillu olarak Kızıl Kocalı obasından almıştır.

Kızıl Koca oğulları yaptıkları yağma akınlarıyla etrafı tedirgin etmişler, bunun üzerine Amasya'daki Osmanlı Valisi Yörgüç Paşa, Kızıl Kocalu ailesinden dört kardeşi ve maiyetinde bulunan kişileri bir hile neticesinde öldürtmüştür (11). Kızıl Kocalu oğullarının Bozok'un ünlü Boy Beylelerinden Ağca oğlu ve Çiçek oğlu ile Dulkadir kuvvetleri olarak Karaman iline akın yapmışlardır. Karaman oğlu İbrahim Bey, Ürgüp civarında bu Dulkadirlileri yenmiştir (1430). Fa-

(9) F. Sümer, «Bozoklu Oğuz Boylarına Dair» D.T.C.F.D. Ank. 1953, C. XI, s. 68.

(10) Bak, Eski Bozok Haritası, Ek: 1.

(11) Neşri, Cihannüma, Neşr., F. Reşit Unat - M. Altay Köymen, T.D.K.Y., Ank. 1957, s. 599.

kat daha sonra Kızıl Kocalular tekrar toplanmışlardır. Kızılrmak kıyısındaki Şarkışla'ya bağlı Cepni Köyü, Kızıl Kocalu oymaklarından İsa Bey'in yurdudur (1530 - 1531 senelerinde). Baltı Saray, Yassı Kışla, İçde Kışla, Elma Hacılu, Arık Aşan, Ağça Saz Sınan'ın; Sarı Hacılu, Dere Kışla, Köse Yusuf lu da Alp Oğuz'un dirliklerini meydana getiriyordu. Kızıl Kocaluların asıl yurdu Baltı olup, bundan başka Sorkun da; Emlak ve Çubuk çevresinde bu oymağa ait yerler bulunmaktadır.

(Kızıl Kocalu oymakları ise şunlardır : Alisharlu, Sekilü, Elma Hacılu, İsa Hacılu, Sarı Hacılu ve Köşklendir) (12).

S a l m a n l u : Bu oymak adını Dulkadirli Şeh - Süvar Beg'in kardeşi Salman'dan aldığı kuvvetle muhtemeldir. Salmanlıların yurdu, bugünkü Yozgat'ın batısında bulunan Salmanlıdır.

A ğ ç a l u : (Ağça adlı Boybeyi'nin ismini alan bu oymak, Karadere'de yaşamaktaydılar. Bu bölge tamamen Ağçalularca doldurulmuş, Aşağı Kanak da bu boya mensup kişilerce, iskân edilmiştir. Ayrıca Sokun, Emlak, Karca Ali lü, Hacılar, Hamzalu, Haşer, Çakır ve Gedük'te de Ağçalı obaları bulunmaktadır.)

Ç i ç e k l u : Bu oymakta adını Çiçek adlı Boybeyi'nden almıştır. Bu boy, Boğazlıyan çevresinde oturmaktaydı.

Z â k i r l ü : (Bu oymak, Yozgat'ın doğusundaki Sorgun civarında yaşamakta ve Yayla Hacılu, Ramazanlu, Orhan Hacılu, Emir Gazilü ve daha birçok obalara ayrılmaktaydı.)

(12) Sümer, «Bozok Tarihine Dair Araştırmalar» a.g.e., s. 313 - 314. Özcan Mert, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Çapanoğulları, K.B.Y. Ank. 1980, s. 18.

M e s ' u d l u : Bölgenin en eski oymaklarından. Buna rağmen pek fazla nüfuzu olmayan oymaklardan meydana gelmiştir.

A ğ ç a K o y u n l u : Dulkadirliilerin en büyük oymaklarından. Bozok'ta bulunan Ağça Koyunlular ise, bu oymağın bir koludur. Ağça Koyunluların bu bölgede çıkan Baba Zünnun Ayaklanması'na katıldıkları görülmüştür. Bunların kalabalık bir kısmı Gedük'te, bir kısım obaları da Karadere'de yaşamaktadır.

K ä v u r g a l u : Dulkadirliilerin Yozgat'ta yerleşen büyük bir koludur. Yozgat'ın doğusunda kendi adını taşıyan Kavurgalı Köyü ve çevresinde yaşamaktadırlar. Safavi Devleti'nin kuruluşunda bunların bir kısmı İran'a gitmişlerdir.

D e m ü r c ü l ü : Bu boy, bugün Adana'nın Kadiri çevresinden geldiği muhtemeldir. En tanınmış obaları arasında; Sarım Bağlı olup, merkeze bağlı Sarımbey, bu obanın adını taşımaktadır (13).

Ş a m B a y a d l u : Bunlar, Bozok'un sınırları içinde bulunan, o zamanki ismi Gedük olan Şarkışla'da yaşamaktaydılar. Bunlar kış aylarını Halep civarında geçirdiklerinden Şam Bayadı adını almışlardır. II. Şah İsmail'in 1576'da ölümü üzerine birçok yerde Düzmece İsmaililer çıkmıştı. Bunlardan biri de Bozok'taki Şam Bayadı oymağındandır (14).

S ö k l e n : Durkadiroğlu Şah Süvar Beg'in Emirleri arasındaki Söklen Beg, adını bu oymağa vermiştir. Söklenlerin yurdu, Yukarı Kanak'ta idi. Yukarı Kanak'ın tamamı bunlar tarafından iskân edilmiştir. Burada bulunan, Ayran-

(13) Sümer, a.g.m., s. 315, 316.

(14) Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri - Boy Teşkilâtı - Destanları, İst. 1980, s. 230, 232.

cı, Yağmur Kışlası, Dere Kışlası, Kümbet Kışla, Karaca Üyük, Akarca, Arpalık, Küpelü, Karaveli Kışlası, Dere Yağsın, Alembeg Kışlası, Emirbeg Kışlası, Baraklı, Akbenli, Çukurviran ve diğer birçok ekinliklerde Söklenler 1542-1543 yıllarında 33 obaya ayrılmış bir halde yaşıyorlardı.

H i s a r B e g l ü : Dulkadir Hânedanından olup, 1526 yılında Bozok'ta büyük bir isyan çıkaran Zünnun oğlu Hisar Beg oğullarındandı. Hisar Beglülerin yurdu, Hasbek ve çevresi olup, burası XVI. yüzyılın II. yarısında Alıki adıyla ayrı bir idari bölge durumundaydı. Şimdiki Hasbek'in kuzeydoğusundaki Hisarbeglülük Köyü ile Başkışla'nın, Kışla, Eynelli (Topal Abdal Kışlası), Hasbek, Ozan, Kemal Fakihli, Ağcadam, Çanakçı, Ramazanlı, Boyalık, Kayacık Ağıl, Dağaracı (Kayalı), Çorak, Edik, Alın Pınarı, Musa Fakih, Çağlalu gibi ekinlikler Hisar Beglülere aitti.

K a r a l u : Bu oymak, şimdiki Çayıralan Kazası'nda yaşamaktadırlar. Kara Kötük (Menkeşer), Kozak, Hisarı, Yassı Üyük, Köse oğlu, Ağcakışla, Sarım Beg Kışlası, Kayapınar, Tunuscuk (Turası), Okcu oğlu, Kozca Kışla, Göynük Kışlası (Yolboğa), Avcı Sevündük (Bayad), Yünlü Virân, Fakihlu (Ağca Viran), Begdili, Orta Kışla, Kilisecik, Çayır Şeyhi (Çayıralan), İsa Beglülük, Anbarlı, Çayır Kışla, Zakiroğlu, Meşhedî, Çura, Kozlu, Boranderesi, Mansur Abdal, Çoban Hacı, Akvirân gibi otuzdan fazla ekinlik Karalulara aitti.

(Bugünkü Yozgat'ın yerli halkı yukarıda belirtilen oymakların neslinden gelmektedir. Zaten bu bölgede oymak adlarını taşıyan birçok köy ve kasaba hâlâ aynı isimle anılmaktadır. Ancak, bazı köylerin isminin yabancı isim olması düşüncesiyle, yani adlar verilmiş, bu arada Türkçe kökenli olan köy isimleri de yabancı olduğu zannıyla değiştirilmiştir⁽¹⁵⁾).

(15) Sümer, «Bozok Tarihine ait Araştırmalar» a.g.e., s. 317.

Bölge halkının tamamı Türk olmakla beraber, XVII. yüzyıldan itibaren, doğudan Ermeniler, Yunanistan ile Ege Adalarından Rumlar gelerek Anadolu'nun şehir ve kazalarında koloniler meydana getirmişlerdir. Bunlar, askerlik yapmadıkları ve azınlık şuuru taşıdıkları için, zamanla çoğalmışlar ve bulundukları yerin en zengin ve müreffeh yaşayan insanları olmuşlardır. Ticari hayat ve esnaf teşkilatlarının hemen hemen tamamını ellerinde bulundurdıkları için, yabancı araştırmacıların ilk temas ettikleri kişiler bunlar olduğundan, nüfusun çoğunluğunu meydana getirdikleri intibâını vermişler ise de gerçekte böyle değildir.

Bozok Sancağı'nda 1557 tarihindeki Hristiyan vergi nüfusu şöyledir: Çandır 81, Felâhiye İlçe Merkezi 109, Çepni (Şarkışla) 48, Sarı Abdal (Emlak) 25, Tekmen 10, Gemerek 219'dur. Bölgedeki toplam Hristiyan vergi nüfusu ise 497'dir⁽¹⁶⁾.

Bozok, XIV. yüzyılın II. yarısında Eretnalıların idaresinde almıştır. Eretna (Öl: 1352), aslen Uygur Türklerinden Taycu Bahşi'nin oğludur. Oğuzların Salur boyundan Kadı Burhâneddin 1381'de Eretna Devleti'ne son vermiş, Kadı Burhâneddin'in 1398'de öldürülmesi üzerine bölge, Yıldırım Bayezid'in eline geçmiştir.

Bozok, Ankara Savaşı neticesinde kısa bir süre Timur'un hâkimiyet sahasına girmiş, fakat Timur'un Anadolu'yu terketmesinden sonra Bozok ve çevresi Dulkadir Beyliği'nin sınırları içine girmiştir. Dulkadir Beyliği'nin 1522'de yıkılması üzerine bölgenin hâkimiyeti Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir⁽¹⁷⁾.

(16) Sümer, a.g.m. s. 318.

(17) Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul, 1983, C. III s. 223.

ÇAPANOĞULLARI TARAFINDAN YOZGAT'IN KURULUŞU

Yozgat, Kızıl Koca Kazası'na bağlı küçük bir köy hüviyetindeyken, bu köyün şehir haline gelmesinde, Çapanoğulları'nın büyük payı bulunmaktadır.

Çapanoğulları'nın bilinen ilk şahsiyeti Ömer Ağa'dır. Ömer Ağa'nın mezar kitâbesindeki «Buzgalı» tabiri üzerinde duran F. Kırzioğlu, bu kelimenin Tiflis'in güneybatısında, Ahıska dolaylarında, Borçalı bölgesinde; Bozgal/Bozugal/Bosukal adında bir köy bulunduğunu, o civarda yaşayan Karapapak Türkleri'nin bu ismi yukarıda yazıldığı şekliyle telaffuz ettiklerini belirtmektedir. Bu bilgiden anlaşıldığına göre, Horasan'dan kalkıp, Erivan, Kars yoluyla Anadolu'ya gelip, Gaziantep ve Maraş dolaylarına gelen Türkmenler arasında Çapanoğulları'nın da bulunduğu sanılmaktadır. Fakat bu geliş istikâmeti ihtilaflıdır (1).

Yozgat'a gelip yerleşen Çapan (Çapar) Ömer Ağa'nın bilinen tek oğlu Ahmet Paşa'dır. Ahmet Paşa, başta Bozok Sancağı Mütesellimliği olmak üzere birçok idarî görevlerde bulunmuştur. Ahmet Paşa'nın Bozok Sancağında görev almasıyla beraber, Bozok'ta birçok cami, medrese gibi yer-

(1) Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü, İst. 1963 s. 78-83.

ler yapan Çapanoğulları, hem çevredeki halkın Yozgat'a gelmesini sağlamış, hem de buranın yönetimini ellerinde tutmuşlardır. Ahmet Paşa 1765 senesinde, padişahın emriyle, Sivas Valisi Zaralı Zâde Feyzullah Paşa tarafından öldürtülmüştür.

Ahmet Paşa'nın ölümünden sonra, Bozok'un idâresi kardeşi Mustafa Bey'e geçmiştir. Mustafa Bey, bilhassa İstanbul'un yiyecek sıkıntısını karşıladığı için, İstanbul tarafından takdir edilmiş ve ağabeyi gibi o da birçok idarî görevde bulunmuştur. Yozgat'ın imârında çok büyük katkıları bulunmuştur. 1782 senesinde kendini korumak için yanında bulundurduğu muhafızı tarafından katledilmiştir (2).

Yozgat'ın büyüüp gelişmesi, Mustafa Bey'den sonra Bozok Mutasarrıfı olan kardeşi Süleyman Bey zamanına rastlamaktadır.

Süleyman Bey, Osmanlı ordusuna asker göndermenin yanında, 1788 Avusturya, Rusya savaşları gibi, bizzat savaşlara da katılmıştır. İşte katıldığı bu savaşlarda Yeniçerilerin yetersizliğini görerek, III. Selim'in Nizâm-ı Cedid Teşkilatını kurmak istemesindeki sebepleri yakinen müşâhade etmiştir. Bunun içinde bu teşkilâtın Anadolu'da kurulması için çalışmıştır (3). Böylece Anadolu'daki Nizâm-ı Cedid Teşkilâtı'nın temelleri ilk olarak Süleyman Bey tarafından atılmış olur.

Süleyman Bey, Çapanoğlu ailesinden en çok sözü edilen ve parlak bir geçmiş bulunan bir şahsiyet olarak bilinmektedir. Bozok Mutasarrıflığında otuz yıl kadar bulunmuş, birçok icraat yaparak, disiplini ve diğer hizmetleri do-

(2) İ. Hakkı Uzunçarşılı, «Çapanoğulları» Belleten, Ank. 1974, C. XXXVIII, No: 150, s. 218.

(3) Tayyip Gökbilgin, «Nizâm-ı Cedid» İ.A. C. X, s. 309.

lâyesiyle darb-i mesel olmuş bir şahsiyettir. Süleyman Bey'in 1813 senesinde ölümü üzerine, Bozok'un idaresi artık Çapanoğulları ailesinden başka birine verilmemiş ve bu tarihten itibaren İstanbul'dan gönderilen valilerce idare edilmiştir (4).

Bozok, XIX. yüzyılın ortalarında oldukça büyümüş ve geniş bir bölgeyi içine almıştır. Bu dönemde Bozok Eyaleti'nin; Bozok, Ankara, Kayseri Sancakları bulunmaktadır.

Bozok, XX. yüzyılın başında Yozgat Sancağı adıyla Ankara Vilâyeti'ne bağlanmış ve üç kazası bulunmaktadır. Kazalarıyla beraber toplam vergi nüfusu ise, 3.505'tir (5).

(4) Salnâme-i Devlet-i âl-i Osmaniye, İst. 1314 (M. 1898) s. 631

(5) Salnâme-i Devlet-i âl-i Osmaniye, İst. 1317 (M. 1901) s. 480.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE YOZGAT

Bozok, XIX. yüzyılın başlarında büyük bir yerleşim yerinin adyken, bilhassa bu yüzyılın sonlarına doğru küçülmüş, sınırları daraltılmış ve bir kısım yerleri komşu vilâyetlere bağlanmıştır. Bu son durum, Bozok'un bir bölge adından çok, bir vilâyet adını taşıdığı görülmektedir. 1877 - 1878 Osmanlı - Rus (93 Harbi) savaşı neticesinde tekrar nüfusunun arttığı görülmektedir. Bu tarihlerde Merkez Kazası'nın toplam nüfusu 96 082, Boğazlıyan Kazası'nın toplam nüfusu 61 856, Maden Kazası'nın toplam nüfusu 31 370; Devecidağı Kazası'nın toplam nüfusu 19 807'dir (1).

Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi, Yozgat'ında; başta 93 Harbi ve buna müteakip 1912 - 1913 Balkan Harbi ve arkasından 1914 - 1918 tarihleri arasında vuku bulan I. Cihan Harbi'nin sıkıntılarını çekmiş, savaşa asker göndermiş ve cephedeki askerin yiyeceğini temin etmiştir.

Yozgat'ın coğrafi yeri itibâriyle, Balkanlar ve Doğu Anadolu'da düşman istilasına uğrayan yerlerdeki halk, düşman zulmünden kurtulmak için göç ederek daha iç kısım-

(1) Devlet Salnamesi, İst. 1926, s. 543.

lara gelmişlerdir (2). Yozgat, işte savaşların çıktığı bu bunalım günlerinde kendi soydaşlarının iskânını üstlenmiştir. Yozgat ve çevresine muhtelif yerlerden gelip yerleşen bu insanlardan bir kısmı savaş sonrasında geldikleri eski yerlerine dönmüşler, bazıları da hiç gitmeyerek buraya yerleşmişlerdir. Yozgat'ı kesin ikametgâh olarak seçen bu insanların teşekkül ettirdikleri müstakil köyler bugün de mevcuttur.

Savaş yıllarında, hem kendi halkı ve hem de ordunun maddi ve mânevi ihtiyacını karşılayan Yozgat'ın, gelir seviyesi de o kadar yüksek değildir.

Merkez Kaza'nın 1922 senesinde toplam geliri 185 587 TL. dir. Şahsi gelirleri 299 478 TL. Belediye'nin gelirleri 29 247 TL. olarak tespit edilmiştir (3). Resmi kayıtlara göre bu gelirin düşüklüğü karşısında ihracatın o zamana göre yüksek olduğu kabul edilmektedir. Meselâ; bu yıllarda Akdağmadeni Kazası'ndan 942 ton muhtelif zahire, 10 ton yapağı, 12 ton tiftik, 2 ton sahlép, 1,5 ton anason, 500 kilo katran, 14 ton zift ihraç olunmuştur. Boğazlıyan Kazası'ndan ise, yılda 300 000 şinik (4) buğday ve 100 000 şinik arpa ihraç edilmiştir. Deveci Kazası'ndan da 693 740 kıyye buğday, 1 180 000 kıyye arpa, 900 kıyye afyon, 57 600 kıyye tütün ihraç olunmuştur (5).

Bölgede, tahıl ürünlerinin yanı sıra hayvancılık da yapılmaktadır. Fakat nüfusunun bu tarihlerde 13 000 kadar ol-

ması, hayvancılığın ciddi bir gelir kaynağı olmadığını göstermektedir (6).

Yozgat, Millî Mücadele yıllarında istilaya uğramayan illerimizden biridir. Onun için, bir Urfa, bir Maraş gibi kahramanlığını dünyaya duyuramamıştır. Fakat savaşın bütün acılarını ve sıkıntılarını çekmiştir. Cephe gerisinde yapılması lâzım gelen her fedakârlığı yapmıştır. Bu fedakârlığından dolayı da Atatürk'ün güven methiyesini kazanmıştır.

Bu yıllarda havacılığın hayati önemi üzerine kurulan Tayyare Cemiyeti'nin bir şubesinin de Boğazlıyan ilçesinde açılmış olması, halkın millî davasına ne kadar sahip çıktığını göstermektedir. Halk, söz konusu bu Tayyare ve Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin güçlenmesi için bu bölgede açılan (7) şubeler vasıtasıyla halktan çeşitli yardımlar toplamışlardır. Bu yardımların bir kısmı o zaman neşredilmekte olan mahalli Yozgat Gazetesi tarafından halka açıklanmıştır. Ehemmiyetine binâen bu yardımların bir bölümünü vermeyi lüzumlu görerek, aynen aşağıya çıkarılmıştır.

«Maden'de Donanma îanesi

Akdağmadeni hamiyetmendân eşrafından Bahri Efendi'nin donanma îanesi için köylerde zahire dercine delâlet ve himmet eylediğini memnuniyetle istibşâr eyledik. Bahri Efendi, gayret ve hamiyetine güvenilir, azmi kavî bir adem olduğundan teşebbüsünden semerât-ı nâfia husule geleceğini kaviyen me'mûl eder vesâir kazalarımızdaki eşrafın da mumî'leyhin eser-i hamiyetine iktifâ etmelerini temenni eyleriz.» (8).

(6) Nejat Göyünç, «Millî Mücadele'de Anadolu» Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, İ.Ü.E.F.Y. s. 6.

(7) T.C. Devlet Salnâmesi, a.g.e. s. 543.

(8) Yozgat (mahalli gazete) 24 Ramazan 1326, 15 Eylül 1326 (M. 1910) s. 3. Aslı için Bak. Ek : II.

(2) Yılmaz Öztuna, Resimlerle 93 Harbi, İst. 1969, s. 35.

(3) T.C. Devlet Salnâmesi, İst. 1926, s. 543.

(4) «Şinik», bilhassa tahıl ölçümünde kullanılan bir ölçü birimi olup 8 kg. dir.

(5) T.C. Devlet Salnamesi, a.ye.

Yine aynı mahalli gazetenin bir başka sayısında da çok mânidar olan bir başka yardım ilanı şu şekilde verilmektedir.

«Yaşasın Nisvânımız;

Sonradan aldığımız malûmâta nazaran Mutasarrıf Bey Hazretleri'nin kerime-i muhteremleri hanımefendi başta olarak bazı hanımefendiler ile beyinlerinde bir heyet-i nisvâniye teşkil edip dârü'l-harbde bulunan dilâver asker kardeşlerine don, gömlek, kolsuz hırka, çorap gibi hedâyâ-ı şitâiyye celb ve cem'ine ibtidâr etmişlerdir. Diğer refikâ-i nisvâniyesine nümûne-i imtisâl olmak üzere, Hanım Mevâliha yirmi kat çamaşır ihdâ edeceğini vaâd buyurmuştur. Böyle hassas, müşfik, vicdanlı hanımefendilere ne kadar teşekkür edilse azdır. Cenâb-ı Hak muvaffâkiyetler ihsan buyursun... (9)»

Yukarıda görülen bu ilandan da anlaşıldığı üzere Türk kadını, tarihteki yerini bu defa yine muhâfaza etmiş, Türk Ordusu'nun zafer kazanması için, onun ihtiyaçlarını karşılamak üzere yardım kampanyası açmış, bizzat kendi eliyle yaptığı giyim eşyalarını cepheye ulaştırmıştır. Diğer ihtiyaç maddelerinde de buna benzer yardımların yapılması için çalışılmıştır. Bu yardımlar için malı olan malından, maaşı olan maaşından ayırdığı bir miktarla bu yardım seferberliğine katılmıştır. Halkın tamamının gönlünde yatan tek şey, «benim de hiçbir şeyim yok ama, bu çorbada muhakkak tuzum bulunmalıdır» diyerek, gücü neye yetiyorsa muktedir olduğu o şeyi veriyordu. Milletin asâletine ve büyüklüğüne bakınız ki, kendisi yememiş, giyinmemiş fakat cephedeki askerlere yiyecek ve giyecek göndermekte de

(9) Yozgat (mahalli gazete), 16 Zilkade 1330 (M. 1911) s. 1. Bak. Ek : III.

aslâ tereddüt etmemiştir. Çünkü o, milletinden gelen âsil duygunun bir nişânesi olarak, «hiç olmazsa ben savaşmıyorsam da, vereceğim birkaç lokmayı yiyen Mehmetçik benim adıma düşmanla savaşsın» felsefesini taşımaktaydı. İşte hiç bozulmayan, bu duyguyu dumura uğratan akımların tesirinden aslâ etkilenmeyen, asâletini muhafaza ederek ecdadının şanına lâyük olmaya çalışan Yozgat halkı bu fedakârlıkların simgesi olmuştur.

Yozgat halkının aralarında kavurma toplayarak, askerlere yaptıkları yardım ilanı şu şekildedir.

«Asâkir-i şâhâne için, kavurma yapılarak ashâb-ı hammiyet tarafından komisyonumuza teslim eyledikleri kavurmanın miktarını mübeyyin defterdir.

Teneke	(Okka)		Esâmî
	Kıyye	Dirhem	
1	13	—	Belediye Reisi Ahmet Efendi.
1	14	—	Hacı Kahraman Efendi Zâde Mustafa Efendi.
1	3	—	Tuzkaya Mahallesinden.
1	6	—	Nâil Bey.
—	3	—	Aşağı Nohutlu Mahallesinden Bekir Oğlu Hüseyin Ağa.
—	1	360	Yukarı Nohutlu Mahallesinden Tantiş Oğlu Ömer Efendi.
—	4	250	Aşağı Nohutlu Mahallesinden Hoca Zâde Abduh ufak teneke.

Teneke	(Okka) Kıyye	Dirhem	Esâmi
—	2	75	Aşağı Nohutlu Mahallesinden Kaymazlı Zâde Mustafa Efendi mahdumundan.
—	3	175	A. Nohutlu Mah. Hamin Ustdan.
—	3	150	Nohutlu.
—	4	—	Aşağı Nohutlu Mah. Tekâud İbrahim Ağa.
—	2	300	Tekye Mah. Dellâl Kâmil Ağa.
1	3	100	Mülâzim Nurettin Efendi.
1	5	—	Tuzkaya Mah. Nalband Ahmet ve Hacı Ustalar.
—	2	100	Mutayyâb Oğlu Mah. Köşger Seyyid Usta.
—	2	350	Çakır Ayşe.
—	2	200	Çatak Mah. Mübâşir Mustafa Efendi.
—	3	200	Müstantık Osman Efendi.
1	12	—	Nohutlu Mah. Behçet Efendi ve Derviş Bey.
1	10	—	Nohutlu Mah. Hacı Necip Efendi ve Tefik ve Eytâm Müdürü Muhammed Efendiler.
—	2	—	Nalbantzâdelerden.

Teneke	(Okka) Kıyye	Dirhem	Esâmi
—	5	—	Manâcı Zâde Mehmet Ağa'dan.
—	3	300	Mimar Şakir Usta.
1	6	300	Tabur Katibi Ahmet Efendi.
1	2	300	Eskipazar Mah. Berber Ahmet Usta.
1	5	200	Reji Müdürü Efendi.
1	3	200	Koyunbaşı Oğlu Bekir Ağa.
1	5	25	Çatak ve Mutayyâb Mah. Numan Oğlu, Necip Oğlu Osman Ağa.
1	4	25	Mûtib (Mutaf) Oğlu Mah. Hızarıcı Nuri ve Sarı Mehmet.» (10).

Halkın durumu ve devletin yanında yer aldığını göstermek bakımından bir bilgi mukâbilinde olması münâsebeyle devlet memurlarının da yardımda bulunduğunu görmekteyiz.

Yine o günlerde Yozgat'ta çıkan mahalli gazetede memurların yaptığı para yardımını gösterir liste şöyledir.

(10). Yozgat (mahalli gazete) 18 Zilhicce 1330, 14 Teşrin-i Sâni 1328, (M. 1911) Bak. Ek : IV.

Bu kere me'mûrinin i'ânât-ı harbiye için taahhüdâtı.

	<u>Ğuruş:</u>	<u>Para:</u>
Muhterem mütasarrıfımız Ömer Mümtâz Beyefendi, harb devam ettikçe mâh bemâh bu miktar tesviye edecektir.	1500	—
Hâkım Efendi iki taksitde te'diye etmek üzere.	1 000	—
İstinâf müdde'i umumisi Cevdet Beyefendi iki taksitte te'diye etmek üzere.	600	—
Muhasebeci Vehbi Beyefendi iki taksitde	600	—
Tahrirât Müdürü Halil Efendi iki taksitde.	300	— ⁽¹¹⁾
Tahrirât ketebesinden Mehmet Efendi, Eylül'den itibaren mâhiyye elli ğuruş.	50	—
Nüfus memuru Mehmet Efendi bir defaya mahsus.	200	—
Aza Beşir Efendi iki taksitde.	206	—
Aza Seyyid Rüştü Efendi iki taksitde.	206	—
Aza mülâzımı Hilmi Efendi mâhiyye.	19	—
İstinâf Başkatibi Abdah Bey, Teşrin-i evvel maaşından.	57	—
Zâbit Katibi Ahmet Efendi şehriye ellişer ğuruştan.	500	—
Zâbit Kâtibi Fâtik Efendi mâhiyye yirmibeşerden.	300	—

(11) Yozgat (mahalli gazete), 9 Zilkade 1330; 10 Teşrin-i Evvel 1328 (M. 1911), Bak. Ek: V.

	<u>Ğuruş:</u>	<u>Para:</u>
Zâbit Katibi Avni Efendi, Teşrin-i evvel maaşından.	57	—
Zâbit Katibi Memduh Bey, mâhiyye.	19	—
Merkez Muâbini Yusuf Ziya Bey, iki taksitde.	500	—
Bidâyet azası Mehmet Ali Efendi, harb devam ettikçe maaşından yüzde ikisini behremâh.	20	—
Bidâyet azası Nüzret Efendi, harb devam ettikçe maaşından yüzde ikisini behremâh.	20	—
Bidâyet azası Mülâzımı Osman Efendi dört taksitde.	206	—
Bidâyet Başkatibi Abdurrahman Efendi, Teşrin-i evvel maaşından.	57	—
Mukâvelât Muharriri Salih Efendi, Teşrin-i evvel maaşından.	38	—
Şeriyeye Katibi İhsan Efendi, bir defaya mahsus.	100	—
Şeriyeye Katibi Ömer Efendi, bir defaya mahsus.	100	—
Şeriyeye Katibi Yusuf Efendi, bir defaya mahsus.	100	—
Şeriyeye Mukayyidi Ömer Efendi, bir defaya mahsus.	100	—
Mahzar Fehmi Efendi, bir defaya mahsus.	100	— ⁽¹²⁾

(12) Yozgat (mahalli gazete), 16 Zilkade 1330-10 Teşrin-i Evvel 1328 (M. 1911), Bak. Ek: VI.

İKİNCİ BÖLÜM

I — MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE YOZGAT

Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünden istifade etmek isteyen devletler, öteden beri Osmanlı Devleti üzerinde besledikleri emellerine kavuşur gibi olmuşlar ve stratejilerini bu yönde çizmeye başlamışlardır.

Millî Mücadeleyi hazırlayan âmillerin başında; Türk düşmanlığı, birlik ve beraberliğimizi bozan çalışmalar ve kaleyi içten fethetme anlayışı gelmektedir.

1 — Yabancı Devletlerin Emelleri :

Türkler, tarihteki bütün mücadelelerini tek başına ve yalnız bir millet olarak sürdürmüştür. Türk Milleti'nin bu yalnızlığının sebebini iki ana noktada toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi; Türklerin de dâhil olduğu Ural - Altay kavimleri içinde uzun ömürlü ve güçlü bir imparatorluk hâline gelen tek millet Türklerdir. Ayrıca Cihanşumûl bir devlet olma şerefine sahip olan başka bir milletin bulunmamasıdır. Osmanlı Devleti'nin bu gücü, tabiatıyla diğer birçok devletin aleyhinde gelişmiş ve o devletlerin kinini üzerine toplamıştır.

İkinci husus ise; X. yüzyılın başından itibaren İslâm dinini kabul etmesi sebebiyle, bu dinin bayraktarı olmuş,

İslâmın mudâfisi ve bekçisi görevini üzerine almıştır. Bu defa da İslâmın temsilcisi durumunda bulunan Türkler ile, Hristiyanlığın temsilcisi olan diğer güçlü devletler arasında İslamlık - Hristiyanlık mücadelesi başlamıştır. Bu mücadelede hedef, hep Türkler olmuştur. İşte bu iki hususiyetten dolayı Türkler, milletler câmiasında hep yalnız kalmıştır. Bu yalnız Millet, yıllarca bunun sıkıntısını çekmiş, bütün dünya milletlerinin, kendisiyle hesabı olduğu bir millet halini almıştır.

Osmanlı Devleti döneminde en çok anlaşmazlığa düştüğümüz devlet, Rusya'dır.

Rusya, Çar I. Petro'dan beri sürüp gelen «sıcak denizlere inme» emelini yerine getirmek için, kendisine mâni olarak hep Türkiye'yi görmüştür. Çünkü Rusya, deniz taşımacılığı bakımından İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına bağımlı bir devlettir. Çünkü, Karadeniz dışındaki diğer limanları deniz taşımacılığı için elverişli değildir. Rusya, Boğazları ele geçirmek ve bu dönemde çok önem kazanan Ortadoğu'ya hâkim olarak petrolden yeterince istifade etmek için, Osmanlı Devleti aleyhinde mümkün olan her şeyi yapmaya gayret sarfetmiştir (1).

Rusya'nın yukarıda belirtilen emelleri yanında İngiltere'nin de Osmanlı Devleti üzerinde birçok hesapları bulunmaktaydı.

İngiltere, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Akdeniz'e hâkim olmuş, Cebeli Tarık ve Süveyş Kanalı'ndaki geçişleri kontrolü altına almıştı. Bu duruma, İngiltere için Hindistan'daki sömürgeleriyle irtibat kurmasının en kolay ve kısa yolu idi. Ayrıca bu hâkimiyeti, Müslüman Arap-

(1) Türk İstiklâl Harbi, «İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar» Genel Kurmay Harp Tarihi Başk. Y. C. VI, Ank. 1974, s. 6.

ları da kendi menfaatleri doğrultusunda kullanması için, onlarla olan irtibatını sağlamış olacaktı. İngiltere'nin bu imtiyazlı durumuna mâni olmak isteyen iki güç vardı. Bu güçlerden biri Rusya, diğeri de Osmanlı Devleti'ydi.

Rusya'nın Ortadoğu'ya el atma ve sıcak denizlere inme isteği, İngiltere için her zaman olumsuz hadiselerin gelişmesi ve yanında diğerk güçlü bir devletin nefesini hissetmesi demektir. Diğerk taraftan Osmanlı Devleti de Müslüman Araplar ile ve dolayısıyla Ortadoğu ile haliyle ilgileniyor, buraların eskiden olduğu gibi şimdi de tek hâkimi olmak istiyordu.

Hem Osmanlı Devleti'nin ve hem de Rusya'nın bu isteklerinin gerçekleşmesi demek, İngiltere'nin Akdeniz'de üstünlüğünü kaybetmesi, Süveyş Kanalı'ndan serbestçe istifade edememesi demektir. İngiltere için diğerk önemli bir husus da, Hindistan'daki sömürgelerini kaybetmesi ve Arap Devletleri üzerindeki menfaatlerinden vazgeçmek mecburiyetinde kalması demektir.

Bu durum karşısında İngiltere, Rusya'yı Akdeniz'e indirmemek için İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına hâkim olmak, her fırsatta Osmanlı Devleti bünyesindeki azınlıkları, Osmanlı Devleti'nin aleyhinde kışkırtmak ve neticede bu devleti zayıf düşürerek, kendi menfaatleri karşısında etkisiz hale getirmek için çalışmaktadır. İngiltere bu değişmez siyasetini, dünyadaki birçok devlete uyguladığı gibi, Osmanlı Devleti'ne karşı da mütemâdiyen uygulamıştır.

Osmanlı Devleti'nin çok uzun yıllardan beri hasım durumunda bulunduğu diğerk bir devlet de Yunanistan'dır.

Yunanistan, 1821'de Osmanlı Devleti'ne karşı isyan ettikten sonra, hep Batı Anadolu ve Boğazlar bölgesinde söz sahibi olmanın yollarını aramıştır. Yunanistan'ı bu arayışa

iten en önemli husus da, Avrupalı devletlerin Yunanistan'ı «en ziyade musamaha ve sempatiye mazhâr ülke» olarak görmeleri ve onların «Şımarık çocuk muamelesi» yapmış olmalarıdır. Yunanistan'la aramızdaki bu tarihi husumet durumu, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında daha bariz hale gelmiştir. Bu sebeple Yunanistan, Türk Milleti için her kötülüğü reva görmekte ve bunun için çalışmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin yıkılması halinde, kendisine birçok menfaat sağlayacağını düşünen devletler arasında; Fransa, İtalya, Bulgaristan, Suriye gibi devletleri de zikretmek lâzımdır.

2 — Ermeni Meselesi ve Yozgat'ta Ermeni Faaliyetleri:

Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıla kadar Ermeni meselesi diye herhangi bir problemi yoktur. Fakat, birçok ülkenin Türkiye üzerindeki çeşitli emelleri sebebiyle, Ermeniler, Osmanlı Devleti aleyhinde kullanılmaya çalışılmıştır. Bu maksatla Ermeniler silahlandırılmış ve birçok isyana sokulmuştur. Hatta Rusya, I. Dünya Savaşı sırasında rejim değişikliği sebebiyle Doğu Anadolu topraklarımızdan çekildiği vakit, yerini Ermenilere bırakmıştı. Ermeniler, hiç tereddüt etmeden bu görevi kabullenmişlerdi. Çünkü, Rusya ve diğerk Avrupalı devletler, Ermenilere devlet kurdurma vaadinde bulunmuşlar ve onları gerçekleştirecek bir rüyanın içine sürüklemişlerdir. Zaten daha sonraki tarihlerde Ermenileri yalnız bırakmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin çökmesi, bu Ermeni hülyasının gerçekleşmesi demektir. Bu sebeple Ermeniler silaha başvurarak, Osmanlı Devleti'nin bünyesindeki bazı yıkıcı gruplarla işbirliği yapıp, devleti içten çökmeye çalışmışlardır. Bilhassa Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da olmak üzere, her

tarafıta teşkilat kurarak, Türk halkını imha etmek, yıldırınak ve nüfusun ekseriyetine sahip olmak için çeşitli yollara başvurmuşlardır.

Yozgat'ta faaliyet gösteren Ermeniler, Hınçak Komitesi'nin direktifleriyle hareket ediyorlardı. Asıl Hınçak Derneği ise, 1886 senesinde mevki makam, ihtirası, şöhrer meraklısı Kafkasyalı Nazar Bey adında bir tarafından İsviçre'de kurulmuştur. Bu komite, daha sonra İzmir, İstanbul ve Halep'te şubeler açarak faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır (2).

Birçok ihtilalci Ermeni bu derneğe üye olmuş, fikir ve direktiflerini de Hınçak Gazetesi adıyla bir gazete çıkarak yaymaya başlamışlardır. Yozgat'taki Ermeniler de bu gazetenin direktifleri doğrultusunda hareket ediyorlardı. 1892 - 1893 yıllarında cami ve evlerin kapılarına ilanlar asmışlar; ev, dükkân gibi her yere Hınçak armaları ve bildirimlerini dağıtarak halka maksatlarını duyurmaya çalışmışlardır (3).

Bilhassa Boğazlıyan İlçesi ve çevresinde «Ermeni Asakain Moinon Cemiyeti» nin şubesini açarak faaliyetlerini daha da hızlandırmışlardır. Propagandalarına haklılık kazandırmak ve taraftar toplamak için, Türkler aleyhinde hayâli tehcir davası açmışlardır. Bu faaliyetlerini, Yozgat Mutasarrıfı olan Leon Efendi kanalıyla İngilizlere aktararak, İstanbul Hükümeti üzerinde baskı kurmaya çalışmışlardır (4).

Hınçak Komitesi'nin Orta Anadolu'da faaliyet gösteren şubelerinin merkezi Merzifon'du. Merzifon, «Küçük Er-

(2) İsmet Parmaksızoğlu, Ermeni Komitelerinin İhtilâl Hareketleri ve Besledikleri Emeller. Ank. 1981, s. 16.

(3) İ. Parmaksızoğlu, a.ye.

(4) Meşhur Valiler, Haz. H. Orhun - C. Kasaroğlu, Ank. 1969, s. 474.

menistan İhtilâl Komitesi Merkezi» adını almıştı. Komite'nin reisi ise, Merzifon'daki Amerikan Koleji'nde öğretmenlik yapan Karabet Tomayan ve sekreteri de yine aynı okulda öğretmen olan Ohannes Kayayan idi. Bu öğretmenlerin her ikisi de Protestan Ermeniydiler. Söz konusu bu kişilerle beraber Protestan vaizi Mardiros, faaliyete geçmek için, önce Çorum, Burhaniye, Tenüs, Sivas, Tokat ve Amasya'yı gezerek, Ermenilere telkinde bulunmuşlar, vaaz şeklinde konferanslar vermişler, gittikleri bu yerlerde komitenin şubelerini açmışlar, yaptıkları konuşmalarda, 1877 - 1878 Osmanlı - Rus harbi sırasında Ermenilerin katledildiğini öne sürerek, mevcut Ermenilerin birleşmesini istemişlerdir. Böylece yabancı devletlerin dikkatini çekmek için, çeşitli olaylar tezgâhlamışlardır.

Ermeniler, aralarında hastane yapmak bahanesiyle halktan para toplayarak silah almışlar, hatta Tomayan, İsviçreli olan karısını Fransa ve İngiltere'ye göndererek, dörtbuçuk yıl buralarda dolaştırıp, Hınçak adına 3 000 İngiliz lirası toplattırılmıştır.

Bu çalışmalar devam ederken, Ermeni halkının da silâhlanması için direktiflerde bulunulmuş, toplanan parayla fakir Ermenilerin silâhları alınmış, zenginlerin de, kendi silâhlarını kendilerinin temin etmesi hususunda emir verilmiştir.

(Bu hazırlıklar yapıldıktan sonra fiilî harekete geçen Ermeniler, Osmanlı (Yozgat'ta) postasının önünü keserek, posta sürücüsü ve muhafızlara saldırmışlar; Gürünlü Zaropyan, Toros Gülbenk, Kasbar, Serope adlarındaki Ermeni çeteleri de Yozgat'a gitmekte olan başka bir posta arabasının önünü keserek, sürücüsü ve muhafızını öldürmüşlerdir. Bu kişiler Derbend Karakolu'nı da basarak bu karakolda bulunan muhafızları öldürmüşlerdir.)

Panos ve Misak adındaki diğer bir Ermeni çetesi de, Panos Tuzlası'nın postasını soymuşlardır. Ayrıca Maden postasının sürücüsü İsmail ile, bu postanın muhafızı Necip adındaki şahıslar öldürülmüştür. Bu ve buna benzer olaylar oldukça artmaya başlamıştı (6).

Ermenilerin yaptıkları bu soygun hareketleri, onların fakir olduklarından dolayı değildir. Sadece karışıklık çıkararak, dikkatleri üzerlerine çekmektir. Çünkü Ermeniler, azınlık kabul edildiği için, Osmanlı Devleti'nin azınlıklara tanımış olduğu haklardan fazlasıyla bunlar da istifade etmişlerdir. Askere alınmadıkları için kendilerini ticarete vermişler ve halkın en zengin insanları haline gelmişlerdir.

Ermenilerin çıkardıkları bu olaylar ve eşkıya hareketleri neticesinde, Tomayan ve Kayayan tevkif edilmiş ise de, İngiltere'nin araya girmesi neticesinde bu iki şahıs da serbest bırakılmıştır.

Ermenilerin mezkûr hareketlerini biraz daha hızlandırması üzerine, Osmanlı Devleti 14 Mayıs 1915 tarihinde üç maddeden ibaret olan şu «Tehcir Kanunu» nu çıkarmışlardır. Bu kanuna göre;

1 — Savaş vaktinde Ordu, Kolordu ve Tümen komutanları ve bunların vekilleri ve müstakil mevki komutanları, ahâli tarafından herhangi bir surette hükümet emirlerine ve yunt savunmasına ve asâyişin korunmasına dair işlere ve tertiplere karşı muhâlefet ve silahla tecavüz ve direnme görülürse, hemen askeri kuvvetle şiddetli surette te'dipler, yağmaya ve tecavüz ve mukâvemeti esasından yok etmeye mezun ve mecburdurlar.

(5) Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İst. 1976, s. 465, 466.

2 — Ordu ve müstakil Kolordu ve Tümen komutanları, askerlik icaplarından dolayı veya casusluk ve hiyânetlerini sezdikleri kurâ ve kesebat ahalisini tek tek veya toplu olarak diğer mahallere sevk ve yerleştirebilirler.

3 — Bu Kanun çıktığı günden itibaren muteberdir. (13 Recep 1333, M. 1915) (6).

Osmanlı Devleti'nin çıkardığı bu kanunu da Nazar-ı dikkate almayan Ermeniler, 2 Eylül 1915'te Yozgat'ın Boğazlıyan İlçesine bağlı Türk köylerini ateşe vermeleri üzerine, duruma müdahale etmek için bölgeden jandarma kuvvetleri gönderilmiş, bu defa da jandarmalara ateşle karşılık vermişlerdir. Durum, zamanın İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiş ve İçişleri Bakanlığı da bir telgraf emriyle, Ermenilerin 24 saat içinde bölgeden çıkarılarak, Suriye istikâmetine sevk edilmesini istemiştir.

Bu olayların meydana geldiği sırada, Yozgat'ın Boğazlıyan İlçesi'nin Kaymakamı Kemal Bey idi. Kemal Bey, bu emir üzerine Jandarma Komutanı ile birlikte verilen emri yerine getirdiler.

Yıllardan beri Türk Vatanı'nı parçalamaya çalışan ve her çeşit hareketi gayeleri için meşru sayan Ermeniler, Mondros Mütarekesi'ni takip eden günlerde gadre uğramış insanlar pozunda ortaya atılırlar. Kendilerini sürgüne tâbi tutanların cezalandırılmasını isterler. Bu isteklerini, Mister Brown'un telkiniyle padişaha da kabul ettirirler (7). Durumun yatıştırılması için suçlu aranmaya başlanır. Bu suçlulardan birinin de Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey'in olduğu kanaatine varılır.

(6) Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. I, Ank. 1977, s. 116.

(7) Tansel, a.g.e. s. 69.

Boğazlıyan Kaymakamı ve Yozgat Mutasarrıf Vekili Kemal Bey, Ermeni tehcirinde «görevini kötüye kullanarak, ölümlere sebep olduğu» iddiasıyla idamla yargılanır.

Mahkemede, çoğunluğunu Ermeni Komitecilerin teşkil ettiği ve İngiliz Yüksek Komiserliği'nin Rum - Ermeni şubesinin temin ettiği bir sürü yalancı şahit ortaya çıkararak, akıl ve mantığın kabul etmediği bir sürü suç uydurularak, Kemal Bey'in aleyhinde şahitlik yapmışlardır.

Mahkemede sanık sandalyesinde oturan ve avukatlığını Sadettin Ferit Bey'in yaptığı Kemal Bey, şu tarihî savunmayı yapmıştır.

«Düne kadar bir hakimler heyeti halinde olan sizler, şu dakikada bir tarih mahkemesi sıfatını almış bulunuyorsunuz.

Ermeniler tarafından öldürülen dindaşlarının ve soydaşlarının mâtemi, Müslümanların yüreklerini sızlattığı ve her gün gelen kara haberlerin halkı tahrik etmekten geri kalmadığı malumdur. Ermeniler ise, Rus ordularının kâh önüne geçerek, kâh arkasında kalarak, ekseriya memleketin asker kuvvetinden mahrum kalmasına güvenerek, facialar meydana getirmekten çekinmiyorlardı. İddia edildiği gibi, Yozgat Vilâyeti dahilinden sevk edilen bazı Ermeni muhacir kabilelerine, Ermenilerin Müslümanlara reva gördükleri facialara şahit olmuş bazı asker kaçaklarının tecavüzü ihtimal dahilindedir.

Ancak, savaşta yenilişimizin, aleyhimizde meydana getirdiği hezeyânı durdurmak maksadıyla, iddiâ makamının da isteği üzerine kurbanlar verilmesi bir siyaset icabı sayılıyordu. Bu kurban ben olamam. Siz, kurban seçmekle değil, ancak hak ve adaletle hüküm vermek vicdânî görevini taşıyan bir yüksek heyetsiniz. Mutlaka kurban aranıyorsa, her-

halde bütün bu işlerin tertipçisi ve idarecisi olarak benim gibi küçük bir memur bulunacak değildir.»

Kemal Bey'in bu sözlerinden sonra, yalancı şahitler hiç olmamış olayları gerçekmiş gibi iftira yağmuruna tutarlar. Bu iftira karşısında, o, şöyle söyler :

«Hepsi yalandır, uydurmadır. Reis Paşa, ben ne bunların söyledikleri Keller Köyü'ne gittim, ne de oradan geçtim. Burada vuku bulduğunu söyledikleri cinayetlerden de haberim yok. Hele parmaktan çıkmayan yüziğü almak için kol kesmek; Rica ederim, bu vahşeti kim yapar? Bu derece şenî bir işi yapacak bir insan tasavvur edemiyorum. Esasen birini ispat edemezler. Çünkü hepsi iftiradan ibarettir. Benim haberim olmadan birşey olmuş ise bilmem. Fakat bu ana kadar bu mevzuda hiçbir şikâyetçi gelmemiştir. İlk defa burada, mahkeme huzurunda bu şikâyetler ile karşılaşıyorum..»

(Mahkeme bu şekilde devam ederken, İngilizler ve Ermeniler, Kemal Bey'in asılması için, mahkeme başkanı Hayret Paşa'ya baskı yaptıklarından, Hayret Paşa istifa etmiştir. Hayret Paşa'nın yerine «Nemrut» lakabı ile anılan Mustafa Paşa, mahkemenin başkanlığına getirilmiştir.)

(Nemrut Mustafa Paşa, önceden verilmiş bir emri yerine getirmek için, bir memur tavrı ile mahkemeyi neticelendirerek, 8 Nisan 1919'da Kemal Bey'i idama mahkûm etmiştir. Önceden hazırlanmış olan bu idamî kararı, tastik edilmek üzere saraya gönderilir. Padişah, Sultan Vahidüddin, «Ferit Paşa, Millet ile Padişah arasında siyah bir perde çekti» diyerek bu kararı imzalamaz. «İş intikam ve bilâhare mukatele şeklini alabilir...» «yolun şimdiden önünü kesmek üzere fetvâ'yı şerife talebine mecbur oldum» der.)

Şeyhülislâm Mustafa Sabri'nin;

«Divan-ı harb-i örfi tarafından idama mahkûm edilen Kemal'in mahkemesi hak ve adle muvâfık bir surette icra edilmiş olduğu taktirde, hakkında sâdır olan hükm-i idâmın derûn-ı varakada muharrer fetvâ ve nûkûl-i şer'iyeye muvâfık olduğu vâreste-i arzdir» bu şekilde verdiği fetva ile Ermenilere kısas hakkının verilmiş olması gibi garip bir adalet ölçüsü ile ve İngilizlerin baskısı ile Türk Hükûmeti ve İslâm müftüsü, bir Türk - İslâm vatanseverinin idam kararını tasdik ettiler.

İnfaz edilmek için, İstanbul'a getirilmiş olan Mehmet Kemal Bey, Bekir Ağa Bölüğü'nden alınarak, infaz edileceği yer olan Bayezid Meydanı'na getirilir. Kemal Bey'in asılacağını duyan bütün İstanbullular ve bilhassa vatanseverler, Bayezid Meydanı'nda toplanırlar. Kemal Bey'e, idam sehпасının önünde son sözünün ne olduğu sorulduğu zaman, o, halka dönerek şöyle der;

«Sevgili Vatandaşlarım!

Ben bir Türk memuruyum. Aldığım emri yerine getirdim. Vazifemi yaptığımı vicdanım emindir. Sizlere yemin ederim ki, ben masumum. Son sözüm bugün de budur, yarın da budur. Ecnebi devletlere yaranmak için beni asıyorlar. Eğer adalet buna diyorlarsa kahrolsun adalet!»)

Kemal Bey'in bu son sözlerine katılan halk da aynen cevap vererek,

«Kahrolsun böyle adalet» diye bağırmaya başlamışlardı.

Kemal Bey, bu son sözlerine devam ederek;

«Benim sevgili kardeşlerim. Asil Türk Milleti'ne çocuklarımı amanet ediyorum. Bu Kahraman Millet, elbette onlara bakacaktır. Allah, Vatan ve Milletimize zevâl vermesin, Âmin!»

«Borcum var, servetim yok! Üç çocuğumu Millet uğruna yetim bırakıyorum. Yaşasın Millet...»

Kemal Bey'in idam hadisesi, İngilizlerin hiç beklemediği bir şekilde büyük tepkiyle karşılanır.

Kemal Bey'in cenazesi, vasiyeti üzerine, Kadıköy Kuşdili Çayırı'ndaki oğlunun mezarı yanına gömülmesi için ailesine teslim edilir. Kadıköy'de büyük bir cenaze töreni yapılır. Tabut, Karaköy itfaiye karakolu önünden geçerken, bir manga asker bayrağı yarıya indirerek selam durur (8). Alışılmışın dışında, tabut eller üzerinde defnedileceği yere kadar götürülerek 10 nisan perşembe günü akşam üzeri toprağa verilir (9).

Kemal Bey'in üzerinden çıkan vasiyeti de şöyledir :

«Merhum, sevgili oğlum Adnan'ın mefdun bulunduğu Kadıköy Kuşdili Çayırı'ndaki kabristanda yavrumun yanında gömülmemi diliyorum. Teyzem ve kardeşim Kadıköy'ünde sakindiler. Teyzemin adresi, Mühürdar Caddesinde 67 numaralı hanedir. Adı İsmet Hanım'dır. Defin masrafı teyzeme tevdi buyurulmalıdır. Kabir taşım, hamiyetli Türk ve Müslüman kardeşlerim tarafından dikilmeli ve üstüne şöyle yazılmalıdır. «Millet ve memleket uğrunda şehit olan Boğazlıyan Kaymakamı Kemal'in rûhuna Fatih» Perişan zevcem Hatice'ye, yavrularım Müzehher ve Müşerref'e muâvenet edilmesini, yavrularımın tahsil ve terbiyesine ihtimam buyurulmasını vatandaşlarımdan beklerim.

Babam Karamürsel âşar memuru sâbıkı Arif Bey'de âcizdir. Kardeşim Münir de kimsesizdir. Bunlara da muâ-

(8) Tansel, a.g.e. s. 119.

(9) Tansel, a.g.e. s. 120.

venet olunursa memnun olurum. Türk Milleti ebediyyen yaşayacak, Müslümanlık asla zeval bulmayacaktır. Allah Millet ve memlekete zevâl vermesin. Fertler ölür, Millet yaşar. İnşallah Türk Milleti ebediyyete kadar yaşayacaktır.»

30 Mart 1335 (M. 1919) ⁽¹⁰⁾

Boğazlıyan Kaymakamı Sâbıkı
Kemal

Bu hareket, Ermenilere verilmiş bir primden başka hiçbir işe yaramamıştır. Bu karar bilhassa Osmanlı Devleti'nin son zamanlarda içinde bulunduğu durumu açıklaması bakımından da ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır.

3 — Milli Mücadele Esnasında Çıkan İsyanların Sebepleri :

Milli Mücadele döneminde çıkan isyanların en büyük sebebi, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu çaresizliktir. Bu isyanların çıkmasına sebep olan hususları şu şekilde özetlemek mümkündür.

1 — Başında Damat Ferit Paşa'nın bulunduğu Osmanlı Hükümeti'nin, Kurtuluş Savaşı'nın hilâfında yer alması, Kuvâ-yi Milliye'nin yaptığı savunma hareketlerinin kanunlara uygun olmadığı yolunda fetvâlar ve bildirimler yayınlaması ⁽¹¹⁾.

2 — Kuruluşundan itibaren, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı tavır alan ve İngiliz siyasetini benimsyen, Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensupları bütün memlekette olum-

(10) A. Alper Gazigiray, Osmanlılardan Günümüze Kadar Vesikalarla Ermeni Terörünün Kaynakları, İst. 1982, s. 529-535.

(11) Takvim-i Vakayi, 11 Nisan 1336 (1920), S. 3824, Bak. Ek. VII.

suz propaganda yaparak, bu propagandanın tasirlerini göstermesi.

3 — Milli birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyulduğu bu zamanda, bazı tecrübesiz ve bilgisiz makam sahiplerinin idarede meydana getirdikleri boşluklar, bu tür ayaklanmalara sebebiyet veriyordu.

4 — Ordusu terhis edilmiş, silahları alınmış ve birçok bölgeleri istilâ edilmiş bir devletin, galip durumda olan güçlü devletlere karşı koymasının imkânsız olduğu, böyle bir şeye kalkışmanın yıkım olacağının etrafa yayılması.

5 — Özellikle İngilizler başta olmak üzere itilâf devletleri, büyük paralar harcayarak, geniş ölçüde haber alma ve propaganda şebekeleri kurarak, Kuvâ-yi Milliye'nin aleyhinde faaliyet göstermişler, bilhassa cahil kesim üzerinde etkili de olmuşlardır.

6 — Osmanlı Devleti'nin azınlıklara tanıdığı hakları titizlikle muhafaza etmesi, onların varlıklarının devam etmesine sebep olmuş; I. Dünya Savaşı'ndan sonra, bitkin, yorgun düştüğü zaman da O'nu parçalamaya çalışmışlardır ⁽¹²⁾.

7 — «Din mahvoluyor, İslâmiyet'in mahvına yürünüyor. Dinin yaşatılması ve korunmasına Allah tarafından bizler memur edildik» gibi sözler söylenerek, hiçbir kötü niyeti bulunmayan halkımızın en can alıcı noktasından hareket ederek, aldatılmaya çalışılmıştır. Bu propagandayı yapan güçler, düşman devletlere âdeta Millet'in birlik ve beraberlik içinde olmadığını ilan eder olmuşlardır. Bu durumdan istifade etmek isteyen İngilizler, Avrupalı diğer devletlere tavsiyede bulunarak; «Osmanlı Devleti'nde birlik ve beraberlik yoktur, kendi kendilerini idare edemezler.

(12) Türk İstiklâl Harbi, y.a.g.e. s. 2-4.

Bunların başına idare edecek bir müdür lâzımdır» gibi tekliflerde bulunmuşlardır (13).

Yabancı güçler, Türk halkının, Saltanat, Hılafet, Şerîata çok değer verdiğini; bu üç inanca ters düşenleri kesinlikle tasvip etmeyeceklerini iyi bilmekteydiler. Bu yoldan yürünmesi hâlinde başarının büyük olacağını ve kısa zamanda neticeye varılacağını takdir ediyorlardı.

Halk, bütün bu propagandaların kimin tarafından yapıldığına değil, kimin adına yapıldığına önem veriyordu. Bu maksatla Halife adına ortaya çıkan her kişi başarılı olmaktadır (14).

Bu iç karışıklıkların çıkmasında İngilizler'in rolünün büyük olduğu muhakkaktır. Meselâ; Bağdat'taki İngiliz temsilcisinin 29 Eylül 1919'da, İngilizler'in Hindistan İç İşleri Bakanlığı'na gönderdiği 11543 sayılı kapalı telde, Kürt meselesi ve Binbaşı Noel'in faaliyetlerine işaret ederek şöyle deniyordu.

«Noel'in fikrine göre, Mustafa Kemal'in sebep olduğu durum ciddiyet kesbederse, Bedirhanları ve diğer bazı Kürtleri iyice kullanabiliriz. Türk Hükûmetini, onları Kürt bölgelerine Vali ve Mutasarrıf tayin etmeğe sıkıştırınız...» (15) diyordu.

(İngilizler, Mısır'da esir bulunan 30 000 kadar olduğu söylenen Türkler'i İstanbul'a getirerek, para ve çeşitli vaadlerde bulunarak, bu esirlerin kendi gayeleri istikametinde çalıştırmak istemişler, fakat esirlerin kabul etmemesi üzerine, bunu gerçekleştirememişlerdir) (16).

(13) a.g.e. s. 35.

(14) Tansel, a.g.e. C. III, s. 113, 114.

(15) Selâhi Sonyel, «1919 yılı İngiliz Belgeleri Işığında Mustafa Kemal ve Millî Mukâvemet» T.D.K. Mart 1970, S. 29, s. 15

(16) Kazım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İst. 1960, s. 660.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II — YOZGAT'TA MEYDANA GELEN OLAYLAR

Osmanlı Devleti, İttihat ve Terakki Fırkası'nın bir yanlış hesabı neticesinde, büyük ümitler ile I. Cihan Harbi'ne katılmış, savaştan yenik çıkmış ve Anadolu dışındaki topraklarının tamamını kaybetmiştir. Savaş sonunda ise, mağlup bir devlet sıfatıyla masaya oturmuş ve ölüm fermanı olan Mondros Mütârekesi'ni imzalamak mecburiyetinde kalmıştır. (30 Ekim 1918)

Mondros Mütârekesi sonrasında, artık yönetim fonksiyonunu da kaybeden Osmanlı Devleti, İtilâf Devletlerinin istekleri doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır. Bu mütarekeyi bahane eden İtilaf Devletleri, Anadolu topraklarını da çok görerek, geri kalan bu topraklarımızı da istilâ etmeye başlamışlardır.

Mustafa Kemal Atatürk, bu durum karşısında, içinde bulunduğumuz ahvâli şöyle izah ediyordu.

«... Osmanlı Devleti Harb-i Umumiye mağlup olmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şerâiti ağır bir mütarekename imzalanmış, büyük harbin uzun seneleri zarfında Millet yorgun ve fakir bir halde...».

«Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta. İtilâf devletleri, mütâreke ahkâmına riâyete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile itilâf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana Vilâyeti Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap İngilizler tarafından işgal edilmiş; Antalya ve Konya'da İtalyan kıtaât-ı askeriyesi; Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta ecnebi zâbit ve memurları ve hususî adamları faaliyette. Bundan başka, memleketin her tarafında anasır-ı Hristiyanîye hâfi, celî, hususî emel ve maksatlarının temini istihsâline, devletin biran evvel çökmesine sarf-ı mesai ediyorlar.» (1).

Anadolu halkı, devlet idaresinden mahrum, başı boş bir hale gelmiş, savaşların ezikliği içindeydi. İçteki fesat müesseselerinin düşmanlarca kışkırtılması, dışardan istilâ hareketlerinin bütün şiddeti ve acımasızlığı ile devam etmesi, halkı iki ateş arasında bırakmıştı.

Halkı bu durumdan kurtarmak için, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkması, Erzurum ve Sivas Kongreleriyle iç ve dış düşmanlara karşı teşkilâtlanmamız sayesinde, yeniden toparlanmamızın temelleri atılmıştır.

Düşmanlar, Anadolu'daki Millî Mücadele'yi yıkmak için bu defa da Kuvâ-yi Millî'ye aleyhinde çalışmaya başlamışlar, Dürrizâde Abdullah Efendi'nin imzasıyla fetvâlar çıkartıp, Anadolu'daki bu mücadelenin şer'an uygun olmadığını halka yaymaya başlamışlardır.

Dürrizâde'nin verdiği bu fetvâ'nın (2) doğru olmadığına dair, birçok müftü ve ülemâ bir araya gelerek, «Millî Mücadele'nin şer'an câiz olduğunu» dair Fetvâ-i Şerife yayınladılar.

(1) Nutuk, M.E.B.Y., C. I, İst. 1973, s. 1, 2.

(2) Bak., Ek: X.

arak halkın bu konudaki tereddütlerini gidermeye çalışmışlardır (3).

İtilâf devletleri, Osmanlı Devleti'nin paylaşılması için pazarlık yaparken, Ankara'da T.B.M.M. açılmış, Türk Milleti'ni temsil eden yegâne meclis olduğunu dünyaya duyurmuştur. Bu duyuru, Anadolu topraklarında hesap yapan düşman için korkulu bir karar olmuştur.

Bu defa düşmanlarımız planlarını değiştirerek, yeni filizlenmekte olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin güçlenmesini önlemek için, içte huzursuzluk çıkararak, daha başlamadan bitirmek istemişlerdir.

Bu meclisi yok etmek isteyenler, Türk Milleti'nin karakterini bilmeyenlerdir. Çünkü bu millet, tarihî bir çok devirde olduğu gibi, bu defa da her şeye rağmen, vatanını, milletini kurtarmak, esaret altına girmemek için, kadın, çocuk, genç ve yaşlılarıyla savaşmıştır. Yokluklar onu yıldırmamış, güçlü düşman karşısında sayısının azlığını asla kabul etmemiştir.

«Düşmanla savaşacak kırk, kırkbeş bin kuvvetimize karşı; Ege Bölgesinde 100 000'i aşan Yunan; büyük kısmı İstanbul çevresinde olmak üzere 31 000 İngiliz; İstanbul ve Güney Anadolu'da 38 000 Fransız; Güneybatı Anadolu'da, Ege ve İstanbul'da 5 000 İtalyan; Kars dolaylarında 16 000 Ermeni olmak üzere, toplam 200 000 kişiyle savaş yapmak durumunda kalınmıştır» (4).

Cepheye, silah ve mühimmat sevki için köylerdeki kağınlardan istifade edilecekti. Üçyüz kağını bulunan bir köyde,

(3) Mehmet Kaplan - İnci Enginün, Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal K.B.Y., C. I, İst. 1981, s. 287.

(4) Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşının Mâli Kaynakları, İst. 1973, s. 187.

deneme yapılmak üzere bir duyuruda bulunarak kağnıların hazırlanması istenilmişti. Duyurudan 24 saat sonra 250 kağnı istenilen yerde toplanmıştı. Toplanan bu kağnıların bazılarına, öküzleri olmadığı için, ineklerin koşulduğu görülmüştür. Kağnıları getirenlerin bir kısmı ihtiyar, çocuk ve çoğunluğu da kadınlardı. Kağnılarının başında bulunan bu kadınlara, erkeklerinin niçin gelmediğini, kendilerinin bu işte çok zahmet çekeceklerini, belki de bu işi başarmayacaklarının söylenmesi üzerine, bu Türk kadınları şu cevabı vermişlerdi :

«Erkeklerimiz askerdir. Emrinize biz geldik. Böyle bir günde bu kadarcık bir iş düşmesin mi?» demişlerdir. Halbuki bu kadınların çoğu, harap olmuş evlerinde, küçük çocuklarını komşularına bırakarak buraya gelmişlerdi (6).

Türk Milleti'nin bu hasletleri onu her zaman başarıya götürmüştür. Çünkü gücünü milletinden almaktaydı. Bu Millet ki, Milli Mücadele gibi daha nice mücadeleler vermiş, aşılmaz engelleri aşmış, kan dökmüş ama, hiçbir zaman eğilmemiş, uşak olmamıştır. Hür yaşamak, şerefle yaşamak arzusu onun karakteri haline gelmiştir. Millî Mücadele yıllarında bu millet özeliğini bir defa daha göstermiştir.

1 — Çapanoğlu İsyanı :

Çapanoğlu İsyanı'nın Sebepleri :

(Millî Mücadele'nin hemen başında, Orta Anadolu'da çıkan bu harekete «Yozgat İsyanı» demeyip, «Çapanoğlu İsyanı» dememizin sebebi; konunun akışı içinde de görülebileceği gibi; olay, Çapanoğulları dışında başlamış, bir anlamda bu aile olayın içine çekilmiştir.) Bu geniş ailenin

(5) Şerif Güralp, İstiklâl Savaşı'nın İç Yüzü, İst. 1968 s. 100.

sadece bir kısmı isyana teşebbüs etmiş, diğerleri tamamen olayın dışında kalmıştır. Zaten Yozgat halkı da bu hadiseyi hiç benimsememiş, hatta Millî Mücadele'nin başarıya kavuşması için gayret sarfetmiştir.

Çapanoğlu İsyanı'nın liderleri durumunda olan Edip, Celal ve Halit Beyler, Çapanoğlu Süleyman Bey'in üçüncü göbekten torunları olan Hacı Osman Nuri Bey'in oğullarıdır. Hacı Osman Bey'in dördüncü oğlu olan Salih Bey ise, bu hadisenin tamamen dışında kalmıştır.

Edip Bey, II. Meşrutiyet'in ilanına müteakip mebus olmuş, fakat İttihat ve Terakki Partisi'nin tutumlarını beğenmediği için, her fırsatta onları tenkit etmiştir. Kendisi idâdî mezunu olup, Osmancık ve İskilip'te bir müddet kaymakamlık yapmıştır. İttihat ve Terakki liderleri, Edip Bey'in bu tutumunu hoş karşılamadıkları için, idarî mekanizmayı gençleştirme bahanesiyle onu mebusluktan ihraç ettikleri gibi, mutasarrıflık görevini de elinden almışlardır. Bu duruma çok kızan Edip Bey, İttihat ve Terakki Partisi'nden ayrılarak, İtilâf ve Hürriyet Partisi'ne girer. Artık görevi de kalmadığı için, Yozgat'a gelip yerleşir. Böylece, İttihatçılara karşı mücadelesini Yozgat'ta sürdürmeye devam eder.

Celal Bey de ağabeyi gibi idâdî mezunu olup, Tokat ve Afyon, mutasarrıflıklarında bulunmuş ve uzun yıllar devlet hizmetinde çalışmıştır. Celal Bey de İttihat ve Terakki'nin zulmüne uğradığından bu partinin aleyhine çalışmaktaydı.

Halit Bey ise, şimdiki Yozgat'ın Arapseyfi Nahiyesinde oturmakta, buradaki çiftliği ile uğraşmakta olup, tahsil yapmamış birisiydi. Halit Bey'in çok iyi ata bindiği ve silah kullandığı söylenmektedir (6).

(6) A. Yaşar Ocak, «Millî Mücadelede Çapanoğlu İsyanı» Türk Kültürü Araştırmaları, T.K.A.E.Y., Ank. 1970 - 1973, s. 89.

Çapanoğlu İsyanı'nın kanaatimizce üç ana sebebi vardır :

1 — Çapanoğlu, Celal ve Edip beylerin, İttihat ve Terakki Partisi'nin kötü muamelelerine mâruz kalmaları sebebiyle, bu durumun kendilerinde infiâl uyandırması sebebiyle, Anadolu'nun kurtuluşu için başlatılan Millî Kurtuluş hareketinin, bir İttihat ve Terakki hareketi olarak değerlendirilmeleridir. Bu değerlendirmenin sebebi ise, Kuvâ-yi Millîye hareketinin maksadının halka tam olarak anlatılmamasıdır⁽⁷⁾.

Çünkü Millî kurtuluş hareketinin — başta Mustafa Kemal olmak üzere — liderleri durumunda bulunan kimselerin İttihat ve Terakki mensubu olduklarını zannediyorlardı. Bu partiye ve bu parti mensuplarına karşı duydukları kin ve nefret sebebiyle, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının çalışmalarını vatan ve milletin istiklaline mâtuf olmaktan ziyade, İttihatçıların bir iktidar elde etme oyunu olarak değerlendirmiş olmalarıdır⁽⁸⁾.

Bu dönemde İstanbul hükümeti taraftarı olan basının aynı doğrultudaki yazıları Çapanoğulları'nın bu kuşkularını kuvvetlendirmiştir⁽⁹⁾.

2 — Daha önce, Anadolu'daki Âyanlar arasında en güçlüsü olan bu sülalenin nüfuzu oldukça büyüktü. Son zamanlarda bu nüfuzunu yitiren bu aile, tekrar aynı güce ulaşmanın yollarını aramış olmaları da ihtimal dahilindedir.

(Çapanoğulları'nın bu özelliğini bilen Mustafa Kemal Paşa, kendilerine haber gönderek, Sevr Andlaşmasıyla

(7) Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 3 Temmuz 1336 (M. 1920), 26. içtima, s. 163.

(8) Ocak, a.g.m., s. 90.

(9) Ocak, a.g.m., s. 120.

memleketin felakete maruz kaldığını, Yunan taarruzunun başlamak üzere olduğunu belirtmek, kendisine yardım etmelerini istemiştir. Bu isteğe cevaben; «biz kimin nesi olduğunu ve ne gayeye hizmet ettiğini bilmediğimiz Mustafa Kemal'e mi yardım edeceğiz» şeklinde karşılık vermiştir⁽¹⁰⁾.

Çapanoğulları'nın verdiği bu cevaptan da anlaşılıyor ki Kuvâ-yi Millîye'nin maksadını bilmeyip, Türk Devleti olarak, Osmanlı Devleti'ni tanıyorlardı.

3 — Yozgat'ta daha önceleri, Celâlî, Baba Zünnün, Bâbaî gibi isyanlar olmuştur. Fakat bu isyanların hemen hepsinin, çeşitli inançların istismarı şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu isyanların bir karakteri de mevcut idareyi ele geçirmek istemeleridir. Çapanoğlu İsyanı'nı da bir an bu şekilde düşünecek olursak, bunların Kuvâ-yi Millîye'yi desteklemeleri gerekirdi. Fakat durum aksine tezahür ettiğine göre, bu hadisenin sebebinin farklı olduğu açıkça ortaya çıkmış olur. Şöyle ki;

İstanbul Hükümeti'ne yaptırılan propağandalar ve yayınladığı fetvalar, halk üzerinde etki yaptığı gibi, Çapanoğulları üzerinde de tesirleri olmuştur. Bu dedikodu mahiyetindeki sözlerden biri şöyleydi : «Yunanlılar padişah tarafından gönderilmiştir. Yalnız Kuvâ-yi Millîye rüesasını yakalayacaklardır, başkaca kimseye zarar vermeyeceklerdir». Bu ve buna benzer sözler, tesirini cephelerde göstermiş; asker savaşıp, savaşmamakta tereddüt etmiştir⁽¹¹⁾.

Sadrazam Ferit Paşa'nın uyularını kaçıran, Anadolu'daki hareketi önlemek isteyerek, bu hareketin aleyhinde

(10) Ocak, a.g.m., s. 91.

(11) Mehmet Ârif, Anadolu İnkılâbı İst. 1340 (M. 1924), s. 52.

propaganda yapmak üzere gönderdiği kişilere şu sözleri söylemelerini istiyordu :

«Bir elimde Kur'an, öbür elimde ferman, kalbimde iman!.. Padişahın selâm-ı şahânesini getirdim. Bundan sonra askerlik kalktı, vergi verilmeyecek» diyerek ⁽¹²⁾ yıllarca süren savaştan bıkmış halkın, bu hâlet-i rûhiyetinden hareket ederek, Milli Mücadele için savaşmamalarını gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Devrin şeyhulislâmının fetvasının bulunması, yukarıdaki propagandaların yaygınlaşması, tabiatıyla bu olayın çıkmasında rolü olmamıştır denemez. Öyle ki; Celal ve Edip beyler, İngilizlerin İstanbul'a gelişlerinin, padişahın müsaadesiyle olduğuna inanmaktadırlar ⁽¹³⁾. Bunun için, herhangi bir tehlikenin söz konusu olmadığı kanaatini taşımaktadırlar. Zaten, bu tarihe kadar da, Kuvâ-yi Milliye aleyhinde herhangi bir olumsuz tutumları olmamıştır. Hatta, Sivas Kongresi'ne, Bozok'u temsilen katılan Bahri Tatlıoğlu'nun gönderilmesinde, herhangi bir muhalefetleri söz konusu değildir ⁽¹⁴⁾.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum ve Sivas kongrelerinin hemen akabinde Ankara'ya gelerek, Heyet-i Temsiliye'nin, Kuvâ-yi Milliye hareketini tam olarak yürütebilmek için, millî kurtuluşa taraftar gözükmeyen bazı kişileri görevlerinden almıştır. Bu kişiler arasında Afyon Mutasarrıfı Celal Bey ile, Yozgat Mutasarrıfı Necip Bey de bulunmaktaydı. Erdeha'ya göre; Necip Bey'in görevden alınışı, Kuvâ-yi Mil-

(12) İhsan İlgar, «Müterakeden Büyük Taarruza Kadar Türk Kurtuluş Savaşı» İst. 1968, s. 231, 232.

(13) Türk İstiklâl Harbi, y.a.g.e., C. VI, s. 141.

(14) Vehbi Cem Aşkun, Sivas Kongresi, Sivas. 1945, s. 138, 139. Bk. Sivas Kongresine katılan iller için, Ek : XI.

liye'nin, Ali Rıza Paşa Hükümeti'ne yaptığı baskı sebebiyledir, diye izah eder ⁽¹⁵⁾.

Necip Bey, Yozgat Mutasarrıflığı'ndan 20 Ekim 1919 tarihinde alınarak, yerine muhasebeci Arif Hilmet Bey mutasarrıf vekili olarak tayin edilmiştir. Görevine son verilen Necip Bey, biraz da kızgınlığının sebebiyle, «Allah'tan, padişah'tan ve onların kanunlarından başka hiçbir şey tanımadığını» etrafa yaymıştır ⁽¹⁶⁾.

Heyet-i Temsiliye, Ankara'da bir toplantı yaparak, yönetimi daha esaslı ve sağlam temeller üzerine oturtmak için, 19 Mart 1920 tarihinde, her tarafa telgraflar göndererek, bu iş için temsilci seçilip gönderilmesini istemişlerdir.

Yozgat'tan gönderilecek olan temsilcinin seçilmesi için, Yozgat Mudâfaa-yi Hukuk Cemiyeti Başkanı Başçavuşzâde Ahmet Efendi, üye Mehmet Hulusi Efendi (Müftü), Çapanoğlu Celal ve Edip beyler ve diğer üyeler ile eşraftan ileri gelen kişiler, belediye binasında toplanmışlardır. Bu toplantıda Celal ve Edip beyler, «böyle bir meclis ve seçim, kanuna aykırıdır. Bu huruc-ı alessultandır» şeklinde konuşarak temsilci seçimine engel olmak isterler. Yozgat Müftüsü Mehmet Hulusi Efendi de, «padişahımız İngilizlerin elinde esirdir. Damat Ferit Paşa'nın yaptıklarından haberi yoktur» ⁽¹⁷⁾ şeklinde cevap verir. Bunun üzerine Çapanoğulları, kendi fikirlerine karşı çıkan Mehmet Hulusi Efendi'ye hem kızmışlar, hem de toplantıyı terk etmişlerdir. Arkadan otuz imza ile Ankara Valiliği'ne bir telgraf gönde-

(15) Kâmil Erdeha, Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler. İst. 1975, s. 256.

(16) Türk İstiklâl Harbi, y.a.g.e. s. 140.

(17) Türk İstiklâl Harbi, y.a.g.e. s. 141.

rerek, «Ankara'da bir meclis toplanmasının padişahın isteklerine ve kanunlara aykırı olduğunu» bildirmişlerdir. Ankara Valisi Ali Galip Bey, bu telgraf üzerine gerekli tedbirleri almadığı için olaylar büyümüştür ⁽¹⁸⁾.

Yozgat Mudâfaa-yi Hukuk Cemiyeti, Çapanoğulları'nın bu itirazlarını dikkate almadan, temsilcileri seçmişlerdir. Bu temsilciler; Feyyaz Bey, Süleyman Sırrı Bey, Ahmet Bey, Rıza ve Bekir beyler, Müftü Mehmet Hulusi Bey ve Meclis-i Mebus'dan ayrılıp Anadolu'ya geçen İsmail Fazıl Paşa'dır ⁽¹⁹⁾.

Bölgedeki ilk huzursuzluklar Yozgat'ın dışında, Yeni-han' (Yıldızeli) da ortaya çıkmıştır. Postacı Nazım ve Kara Mustafa adında iki kişi Yenihan İsyanı'nı başlatanların elebaşısı durumundadır. Bunlardan Postacı Hüseyin Nazım, aslen Erzurumlu olup, Yıldızeli - Sivas arasında nakliyecilik yapan eski nahiye müdürüdür. Hüseyin Nazım, bu görevi yaptığı sırada açık vermiş ve hakkında dava açılmıştır. Hüseyin Nazım, hakkında açılan davadan suçlu çıkacağını bildiği için, verilecek olan cezadan kurtulmak için, Yıldızeli civarındaki bir köye kaçmıştır. Kimliğini bu köyde saklayarak, genel durumunda eşkıyalığa elverişli olması sebebiyle, etrafına adam toplama başlar. Bu köyde eski Müdâfaa-yi Hukuk mensuplarından Kara Mustafa ve Katil Salih ile birlikte Yıldızeli Akdağmadeni arasındaki köylerde dolaşarak, İstanbul Hükümeti lehinde propaganda yapmaya başlamıştır. Böylece ilk huzursuzluk teşkilatını bu bölgede kurmuştur. Bu tarihlerde Yıldızeli İlçesi Kiremitli Köyü Çerkezlerinin nahiye müdürü ile olan anlaşmazlığından yararlanarak, Düzce, Bolu isyanından kaçıp gelen Çerkezler-

(18) Erdeha, y.a.g.e. s. 94.

(19) Bak. T.B.M.M., I. dönem Mebusları, Ek: XII.

de etrafına toplayarak, padişahın emir ve fermanlarını halka dağıtmış, Kuvâ-yi Milliye'yi desteklemelerini telkin etmeye başlamışlardı. Bütün bu çalışmaları yaparken, etraftaki birçok yerleşim yerlerinde yağma ve talan yapmaktan geride kalmamışlardı. Kurdukları teşkilata da «Halife Ordusu» adını vermişlerdi ⁽²⁰⁾.

Postacı Nazım ve adamları Mayıs 1920 yılının ilk günlerinde, Direkli Bucağı'nda ilk silahlı toplantılarını yaparlar. Yıldızeli kaymakamının yetersizliği sebebiyle, bu toplantılara zamanında müdahale edilmediği için, olay büyüyerek etrafa yayılmaya başlamıştır. 14 Mayıs 1336' (1920) da Yıldızeli'ne bağlı bir köy olan Kaman'da bir toplantı yaparak, Ankara Hükümeti'ne karşı isyan ettiklerini resmen ilan ederler ⁽²¹⁾. Bu olaylar karşısında hiçbir tedbir alamayan Yıldızeli kaymakamı görevinden alınarak, yerine Jandarma Kumandanı İhsan vekaleten atanır.

Yıldızeli'ndeki olayların gün geçtikçe alevlenmesi üzerine, Sivas'tan bir Kolordu Süvari Bölüğü gönderilmiştir. Halk, Sivas'tan gelen bu askerlere sevgi gösterilerinde bulunmuş, kasabanın ileri gelenleri Kuvâ-yi Milliye lehindeki hareketlerini belgelercasine ve orduya olan sevgilerini isbatlarcasına kaymakamı makamında ziyaret etmişlerdir. Halkın bu iyi niyeti yanında, âsiler boş durmuyor, halkı mütemadiyen kendi emelleri doğrultusunda, aslı olmayan sözlerle zehirlemeye devam ediyorlardı. Halka söyledikleri bu sözler arasında, Sivas Kongresi kararıyla koyun vergisinin 45 Kuruşa, Yol Vergisinin 200 Kuruşa yükseldiğini, tekrar seferberlik ilan edileceğini, Harp sorumluluğunun kurulacağını, halkın bu suretle, malına, canına el

(20) Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ank. 1973, s. 205, Türk İstiklâl Harbi, s. 143; Tansel, y.a.g.e. s. 131.

(21) Ocak, y.a.g.m., s. 96.

konacağını Kuvâ-yi Milliyecilerin yaptıkları işlerin hiçbirinden padişahın rızası ve haberinin bulunmadığını, bunları önlemek için Halife Ordusu'nun Samsun'a çıktığını ve pek yakında buralara geleceğini, bundan dolayı bu ordu-
nun öncüsü olarak Yıldızeli'nden Sivas üzerine yürünmesi gerektiğini ⁽²²⁾ ve daha buna benzer sözler söylenmektedir. Böylece halkın tâviz veremeyeceği veya bıkip usandığı hususlarda onları kandırmanın yollarını aramışlardır.

Durumun gün geçtikçe kötüye gittiğini gören, Sivas'taki 3. Kolordu Komutanı, Albay Hüseyin Selahattin, bir Piyade Taburu'nu Jandarma Binbaşısı Kemal komutasında Yıldızeli'ne; 10. Alay'ın 2. Taburunu Zile'ye ve Tokat'ta bulunan 3. Taburu da yine Yıldızeli'ne gönderir. Yıldızeli'ne gelmekte olan 3. Taburun Çamlıbel civarında âsiler tarafından 20 kişilik posta kuvvetinin bozguna uğratılması üzerine cesâretlerinin artmasına sebep olur.

Hadise oldukça büyümüş, bölgenin tamamını sarmış, bu isyanların önlenmesi için hayli güçlük çekilmiştir. Ayaklanmalar üzerine gönderilen düzenli birlikler, başarı-
lı olamayınca Sivas Mudâfaa-yı Hukuk Üyesi Halis Bey, 27-28 Mayıs 1920'de Yıldızeli'nden Heyet-i Temsiliye'ye bir telgraf göndererek;

«Her tarafta idâre makamları âtıl ve ruhsuzdur. Acele imanlı ve fedakâr kimseler idare başına geçirilmediği takdirde, durum pek tehlikeli bir şekil alacaktır.» ⁽²³⁾ demiştir.

Aynı günlerde Genelkurmay Başkanı Albay İsmet, Ankara'dan gönderdiği emirde;

(22) Türk İstiklâl Harbi, y.a.g.e. s. 142.

(23) Erdeha, y.a.g.e., s. 257.

«Kaymakam ile birlikte, bölgesel bir kuvvet teşkiline başlanmasını ve bu kuvvetin silahlarının Kayseri Askerlik Dairesi Başkanlığı'ndan istenmesi için Akdağ Askerlik Şubesi Başkanlığı'na talimât verilmiştir» diyerek, bu bölgenin huzurunun sağlanması için yine o bölgedeki kuvvetlerden istifade edilmesini istemiştir. Çünkü bu yıllarda, Batı Anadolu'da Yunan ilerleyişiyle uğraşıldığından, askeri gücün iç bölgelerde kullanılması istenmemekteydi ⁽²⁴⁾.

Bu arada Mustafa Kemal Paşa da, Yıldızeli ve Zile'de bulunan bazı kişileri uyarmak ve olumlu fikirler aşlamak için, bunların liderleri durumunda bulunan, Çelebi Efendi'nin harekete geçirilmesini istemiş, bunun üzerine Mucur Askerlik Şubesi Başkanı'na talimat gönderilmiştir. T.B.M.M. Üyesi olan Bektaşî Şeyhi Çelebi Efendi, hasta olduğunu beyan ederek, böyle bir yardıma katılmayacağını söylemiştir ⁽²⁵⁾.

(Ankara çevresinde bulunan kuvvetlerin, Düzce isyan bölgesine gönderilmesi, Sivas'taki 3. Kolordunun önemli bir kısmının da, Pontusçuları tâkip etmesi, eldeki diğer Taburların da ancak şehirlerin iç emniyetini koruyacak durumda olduğu için, isyan bastırılmamış, Sivas, Tokat gibi büyük şehirler tehlikeye düşmüştür.) Bunun üzerine İsmet Paşa, Kazım Karabekir'e bir telgraf göndererek, isyanın bastırılması için süvari birliği istemiş ise de, Doğudaki Ermeni meselesi yüzünden bu birlik gönderilememiştir ⁽²⁶⁾. Duruma müdahale etmek için bu defa, Antep çevresinde bulunan Kılıç Ali Bey 80 kadar adamıyla beraber 1 Haziran 1920'de Yozgat'a gönderilmiştir. Mehmet Hulusî Efendi, Yozgat'a gelen Kılıç Ali Bey'e Çapanoğulları'nın tutumla-

(24) Belen, y.a.g.e., s. 205.

(25) Türk İstiklâl Harbi, y.a.g.e., s. 257.

(26) Karabekir, y.a.g.e. s. 645.

rını anlatır. Bunun üzerine Kılıç Ali Bey'de bir tedbir olması için kendisine anlatılanları Ankara'ya bildirdiği gibi, Celal ve Edip beylerin evlerinin önüne de bekçi dikerek, onları göz hapsinde bulundurur.

Yozgat'ta olup bitenleri duyan Halit Bey, oturduğu Arapseyfi Nahiyesi'nden Yozgat'a geleceğini haber vermiştir. Halit Bey'in Yozgat'a gelmesiyle işlerin büyüyeceğinden endişe duyan Kılıç Ali Bey, müfrezelerini alarak, Boğazlıyan'a çekilmiştir⁽²⁷⁾.

Mustafa Kemal Paşa, Çapanoğulları'nın tutumlarından tatsız bir netice çıkmaması için, Yozgat Mebusları ile bir toplantı yaparak; Mebusların, Çapanoğulları'na memleketin içinde bulunduğu durumu anlatarak, bu yanlış tutumlarından vazgeçmelerini istemiştir. Bunun üzerine Süleyman Sırrı ve Rıza beyler Yozgat'a gelmişlerdir⁽²⁸⁾. Yozgat mebusları, durumu Çapanoğulları'na anlatmışlar ise de, onları ikna edememişlerdir. Bu tavır üzerine, olaya karışan Çapanoğulları'nın tevkif edilerek Ankara'ya gönderilmesi istenir.

Erkân-ı Harbiye'yi Umûmiye Reisi Albay İsmet'in 7 Haziran 1920 tarihinde Sivas'taki 3. Kolordu Kumandanı Albay Selahattin Bey'e bu tevkif emrinin yerine getirilmesi için duyuruda bulunur. Albay Selahattin Bey de bu görevin ifâsı için, Yozgat Mutasarrıf Vekili Arif Hikmet Bey'e bu emri tevdi eder.

Arif Hikmet Bey, Çapanoğulları'nın adamı olduğundan bu haberi kendilerine duyurması üzerine, 8 Haziran 1920 tarihinde ailelerini yanlarına alarak bu kişiler Yozgat'ta terkederler.

(27) Ocak, y.a.g.m., s. 98.

(28) Bak. Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Ek: XIII.

Çapanoğulları'nın Yozgat'tan ayrılmasından sonra İl'de Sıkıyönetim ilan edilerek, Sıkıyönetim Komutanlığı'na da Kılıç Ali Bey getirilir.

Yozgat'ın dışında bulunan Çapanoğulları, artık isyan etmeye karar vererek, etrafına adam toplamaya başlarlar. Tokat ve Zile dolaylarında bulunan Postacı Nazım ile de irtibat kurup, ondan yardım almayı ümit etmeye başlarlar.

Çapanoğulları, 13 Haziran 1920'de Sorgun (Köhne) Nahiyesi'ni basarak, buraya hakim olup, 14 haziranda da Yozgat'ı ele geçirirler. Yozgat'a giren kişilerin elebaşları arasında, Çapanoğlu Celal, Edip beyler ve Halit, Hakkı, Salih, Şekip, Mahmut, İhsan, Muhlis gibi kişiler⁽²⁹⁾ bulunmaktaydı. Zaten olayı organize edenler de bunlardı.

Atatürk, Çapanoğulları'nın İsyan hareketini T.B.M.M.'de şöyle izah etmişti :

«Çapanoğulları'ndan Celal, Edip beyler, Aynacıoğulları ve Deli Ömer gibi birtakım eşkiyayı başlarına toplayarak, 13 haziranda Sorgun, 14 haziranda Yozgat'ı istilâ ederek, büyük bir mıntıkaya hâkim oldular...»⁽³⁰⁾.

Kılıç Ali Bey'in Müfrezesini Akdağmadeni'ne götürmesi, halk arasında, Kılıç Ali Bey'in kendilerinden şüphe duyduğu intibâını vermiştir. Âsiler, halkın bu durumundan yararlanarak, 23-24 haziranda Boğazlıyan'a saldırarak, Kılıç Ali Bey'in buradan çekilmesini gerçekleştirdiler. Bu olay, İsyanlılara cesaret vererek, çevreden kendilerine yeni katılmalar olmasını sağladı. Daha sonra Yozgat'a gelerek, taraftarlarıyla beraber, Yozgat'taki Büyük Câmi'ye doğru gide-

(29) Tansel, y.a.g.e., s. 132.

(30) Nutuk, C. II, İst. 1973, s. 448.

rek, daha önce Çapanoğulları'nın çeşitli savaşlarda kullandıkları Sancağı⁽³¹⁾ çıkararak hükümet meydanına getirdiler. Bu esnada esnaf, halk evlerine kapanmış, olayı pencerelerinden takip etmeye başlamışlardı. Meydanda Dürri-zâde'nin fetvası okunarak⁽³²⁾ halkın kendilerine katılmasını istemişlerse de, başta Askerlik Şube Binbaşısı Tevfik Bey, olmak üzere, hiç kimse bu isteklerini yerine getirmemiştir.

Âsilerden bir grup, 16 haziran günü Alaca üzerine yürüyerek, burasını da ele geçirmeleri üzerine, çevre köy ve kasabalarda halk, endişeye düşmeye başlar. Hatta Trabzon Mebusu Rıza Bey, T.B.M.M. Başkanı'na bir telgraf göndererek, «Çapanoğlu isyanının tek sebebinin, Ankara Valisi Yahya Galip Bey'in olduğunu» belirtiyordu⁽³³⁾.

Ayrıca Yozgat'taki bu meselenin bir an önce halledilmesi için, Tunalı Hilmi Efendi, konunun müzakere edilmesini istemiştir⁽³⁴⁾. Olay Meclis tarafından görüşülerek bir karara varılması hususunda daha sonraki günlere bırakılmıştır.

(Çapanoğlu İsyanı, Sivas tarafında; Karaman, Çamlıbel, Boğazlıyan, Kuzeyde; Tokat, Zile, Kuzeydoğuda; Alaca çevresine yayılmıştı. Ayaklanma oldukça ciddi boyutlara bürünmüş, Ankara'yı tedirgin etmiştir)

(İsyan bölgesine gönderilen, derme çatma ordu kalıntıları hiç başarı sağlayamadıkları gibi, yer yer de dağılmışlardır.)

(31) Bak. Çapanoğulları'na ait Sancak, Ek: XIV.

(32) Bak. Fetva ve Beyannamelerin aslı için, Ek: VII, X.

(33) Erdeha, y.a.g.e. s: 259.

(34) Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 9 Eylül 1336 (M. 1920) 62 içtima, I. celse. Bak. Ek: VIII.

Bu isyanın uzun sürmesinin başında, Ankara'nın elinde muntazam bir gücün bulunmaması, isyan eden kişilerin bu vatanın evlatları olması ve boş yere kardeş kardeşin kanını akıtmak istememesi ve Batıda Yunanlıların her geçen gün biraz daha topraklarımıza ilerleme tehlikesidir. Ayrıca İngilizler'in yaptığı, olumsuz propagandalar sebep olmuş olabilir denilmektedir⁽³⁵⁾.

19 Haziran 1920'de Genelkurmay'ın verdiği bir emir ile, isyan bölgesinde toplanmış âsi kuvvetleri dağıtıp, asayişini temin ve idâme etmek, isyanın kışkırtıcılarını cezalandırmak için Ethem Bey'in görevlendirilmesine karar verilir.

¶ Çerkez Ethem, kendisine tevdi edilen bu görevde isteksiz davranır. Çünkü, kuvvetlerini, batıdaki Yunan işgaline karşı hazırlamaktaydı. Fakat Ankara, Çerkez Ethem'i bu göreve ısrarla davet ediyordu. Neticede bu görevi kabul eden Çerkez Ethem Ankara'ya gelerek, meselenin görüşülmesi için, Ziraat mektebinde, Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Çakmak ve İsmet Bey ile beraber toplanırlar. Konu biraz tartışmalı, hatta Çerkez Ethem'in sitemkâr sözleriyle neticeye bağlanarak, Çerkez Ethem kuvvetlerini Alaşehir - Salipli Cephesi'ne göndermekten vazgeçerek, Ankara'ya gelmelerini bildirir.Y)

¶ 20 Haziran 1920'de Ankara'dan hareket eden Ethem, 23 haziran sabahı Yozgat'a gelir. Yozgat'ta öğleye kadar yapılan çarpışma neticesinde «Bilmüsâdeme muvaffâkiyetle» şehir ele geçirilir⁽³⁶⁾. Yozgat'ın ele geçirilmesi sırasında, Çapanoğulları atlarına binerek, şehri terkettilerinde ya kalanamazlar. Şehirdeki çarpışmalara Ermeniler de katıl-

(35) Aydemir, Ş. Süreyya, Tek Adam, C. II, İst. 1983, s. 318.

(36) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 14 Aralık 1955, S. 14, Belge, 377.

miş, hatta bir türlü teslim olmayan Ermeniler, ancak evlerinin yakılması neticesinde sükût etmişlerdir⁽³⁷⁾.

« Çerkez Ethem, Yozgat'a tamamen hakim olduktan sonra, daha önceki dönemlerde yaptığı gibi, şimdiki Askerlik Şubesi binasında Hiyânet-i Vataniye Kanunu'na dayanarak Askeri Mahkeme kurarak, isyanda rolü bulunanları cezalandırmıştır⁽³⁸⁾.

« Çerkez Ethem, Yozgat'tan kaçan âsilerin, Alaca'da toplandığı haberini alınca, Yozgat'ta 200 kişilik bir kuvvet bırakarak 24 - 25 Haziran 1920 gecesi Alaca'yı kuşatarak ertesi günü de kazaya hakim olur. Alaca'da tutunamayacağını anlayan âsiler, bu defa da savunmaya daha elverişli olan Yozgat - Alaca yolu üzerinde sarp bir boğazda kurulan Arapseyfi'de toparlanmaya başlarlar. Âsilerin düşüncesi, Ethem'in asıl kuvvetlerinin Alaca'da bulunması sebebiyle, Alaca'dan Yozgat'a dönerken, bu geçitte onları pusuya düşürerek yenmeyi planlamaktaydılar. Bu durumun farkında olan Ethem, Alaca'da ilk gün kalarak âsilerin tamamının Arapseyfi'de toplanması için onlara zaman kazandırmak istemiştir. Böylece, âsilerin hepsini bertaraf edecekti. Nihayet 27 haziran günü Alaca'dan ayrılan Ethem, önceden küçük bir kuvveti ileri sevk ederek, âsilerin mevzilendiği yerleri tesbite çalıştı. Durum Ethem'in düşündüğü gibi gerçekleşince boğazın etrafını sararak âsileri iki ateş arasında bırakıp direnişlerini bertaraf etti. Böylece âsilerin direnme gücü Arapseyfi'de kırılmış oldu. Atatürk, Ethem'e bir telgraf göndererek onun bu başarısını kutladı⁽³⁹⁾. Atatürk bu telgrafında şöyle diyordu : »

(37) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, a.ye.

(38) Ali Fuat Cebesoy, Çerkez Ethem'in Hatıraları, İst. 1962, s. 54, 55; Aydemir, y.a.g.e., s. 320.

(39) Cebesoy, a.g.e. s. 71.

« «28 Haziran 1336, Arapseyfi Boğazı'nda vâki' muvaffakiyet-i kahirenizden dolayı an-samîm-il-kalb zât-ı âli lerini ve rüfekâ-i beşâletinizi tebrik eyleriz...»

Çerkez Ethem, Arapseyfi'de âsilerin direnişini kırdıktan sonra, arta kalanları da bertaraf etmek için, 24 Haziran 1920'de Çolak İbrahim Komutasındaki 2. Kuvve-i Seyyâre kuvvetlerinin batıdan; Albay Refet kuvvetlerinin kuzeyden gelerek, bölgenin sükûnetini tamamen sağlamışlardır⁽⁴⁰⁾.

« Çerkez Ethem, bölgedeki huzuru tamamen tesis ettikten sonra, başkanlığını kardeşi Tevfik Bey'in yaptığı Harp Divanı'nda Ankara Valisi Yahya Galip Bey de suçlu görülerek, durum Ankara'ya bildirilmiş ve Galip Bey'in cezalandırılması için Yozgat'a gönderilmesi istenmiştir. Bu istek üzerine Ankara'dan Mahkeme Başkanlığı'na şu cevâbi tel gönderilir.

«Yozgat'ta Kuvâ-yi Tedibiye Umum Kumandanlığı'na,

Kuvâ-yi Tedibiye Divân-ı Harbince, Yozgat'a sevki lüzûmu istenen Ankara Valisi Yahya Galip Bey'in ilk telgrafınız üzerine vazifesine son verilmiştir. Ancak kendisi yol meşakketlerine dayanamayacak derecede hasta olduğu doktor raporu ile anlaşıldığından, gönderilemeyecektir.»

Bu olay üzerine, Ankara ile Çerkez Ethem arasındaki münasebetler gerginleşmiş ve bu ikili husûmetin başlangıcı olmuştur.))

« Yozgat'ta olup bitenleri yerinde görmek için bir kısım Milletvekilleri Yozgat'a gelerek, durum değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Çerkez Ethem taraftarı olan kişiler, Mustafa Kemal'in ilk fırsatta, Çerkez Ethem'in güçlerini

(40) Türk İstiklâl Harbi, y.a.g.e. s. 154

dağıtacağını söylüyorlardı. Mustafa Kemal'in görüşlerini benimseyenler ise, Çerkez Ethem'in dönüşte Ankara'ya gelip, T.B.M.M. önünde sehpa kurup Mustafa Kemal ile arkadaşlarını asacağını söylüyorlardı. Bu karışık durumdan menfaat uman herkes, katran kazanını vargücüyle kaynatıyordu.]]

«Çerkez Ethem, kardeşi Tefvîk Bey'in de ısrarı üzerine, Ali Galip Bey'in Yozgat'a gelmesinde direniyorlardı.

Durumun kötüye gittiğini gören, Mustafa Kemal, bilinen bir çareye baş vurarak, Çerkez Ethem'e söz dinletecek olan Ethem'in Ağabeyi Reşit Bey'i Bursa'dan Ankara'ya çağırttı. Ankara'ya gelen Reşit Bey'e, durum bütün ayrıntılarıyla anlatıldı ve kardeşinin bu işten vazgeçmesi için aracılık yapması istendi.

Reşit Bey, Ethem'i makina başına çağırarak, memleketin içinde bulunduğu durumun da göz önünde bulundurulmasını, Ali Galip Bey'in meselesinden vazgeçmesi hususunda onu ikna etti (41).»

Çerkez Ethem'in bu tutumu Nutuk'ta şöyle izah edilmektedir.

«Ethem Bey, Ankara ve Ankara'daki hükümet üzerinde dahi nüfuz tecrübesinde bulunmuştur. Güya Yozgat isyanı, Yozgat'ın tâbî bulunduğu Ankara Valisi sâi idaresinden neşet etmiş, binâenaleyh, diğer isyan müsebbipleri hakkında tatbik ettiği cezayı ki, o ceza salben idam idi. Ankara Valisi hakkında, bizzat mahalli vakada tatbik etmeğe karar vermişti. Yozgat'a izamını talep ettiği Ankara Valisi teşebbüsâtı milliyede fevkalade hizmet ve fedakanlık göstermiş ve göstermekte bulunan Yahya Galip Bey idi. Yahya Galip

(41) Erdeha, y.a.g.e., s. 262, 263; Atay, y.a.g.e., s. 250.

Bey'in bilhassa bizce hizmeti taktir olunmuş ve vücudu pek lüzumlu ve nafi bir zat olduğu malum idi. İşte böyle bir zatı, kendi eline, idam sehpasına vermeğe bizi mecbur etmekle en büyük nüfuz ve tesir ihraz edebileceğini düşünmüştü. Bittabi Yahya Galip Bey'i veremezdik ve vermedik...»

«... Fakat Yozgat'ta bilhassa mebuslara, — Ankara'ya avdetimde Büyük Millet Meclisi Reisini Meclisin önünde asacağım — yollu tefevvühâtı mesmû olmuştur. Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey de bu tefevvühâtı işitenlerdendir.» (42).

«Çerkez Ethem, 9 Temmuz 1920'de Yozgat'tan ayrılarak, cepheye gitmek üzere, Ankara'ya doğru yola çıkmıştır. Çerkez Ethem, Yozgat'tan ayrıldıktan sonra, yol üzerinde bulunan köyleri de yağmalayarak, ele geçirdiği ganimetleri, Ankara'nın Karaoğlan çarşısında sattırır.»

Aydemir'e göre, Ethem Ankara'ya hiç uğramadan, cepheye gittiğini ve Ankara'da törenle karşılanmadığını belirttiği gibi; genelde de, Ethem'in Ankara'ya geldiğini ve Meclis'te Milletvekilleri tarafından ayakta karşılandığını yazmaktadırlar (43).

2 — Milli Mücadele Esnasında, Yozgat'taki Diğer Olaylar :

(Yozgat'ta daha önce meydana gelen bu huzursuzluklar sırasında, suçlu görülen bazı kişilerden istifade etmek için, 500 kişilik «Akdağmadeni Alayı» adında bir birlik teşekkül ettirilmişti. Bu birliğin cepheye sevkı için, Ankara'ya gönderilmek üzere Yozgat'a getirilmişti. Fakat bu alaydan 49 kişi 5-6 Eylül 1920 gecesi Kuvâ-yi Milliye emrinde çalış-

(42) Nutuk, C. II, M.E.B.Y., İst. 1973, s. 470.

(43) Aydemir, y.a.g.e., C. II, s. 322.

mayacaklarını söyleyerek kaçımlar ve asker kaçağı olarak yeni huzursuzlukların çıkmasına sebep olmuşlardır (44). Bil-hassa Karamağara, Alaca ve Mecitözü mevkilerini tehdit eden bu âsiler, her geçen gün biraz daha güçlenmesi üzerine, bu bölgenin huzurunu sağlamak için, Akdağmadeni Alay'ın cepheye gönderilmesinden vazgeçilerek, Yozgat Milletvekili Bahri Bey'in emrine bu alaydan 80 kişi verilerek bölgenin korunmasına karar verilmiştir. (45). Bu kadar küçük bir kuvvetle bölgenin savunması mümkün olmadığından, II. Kuvve-i Seyyâre adını alan İbrahim Bey müfrezesi 10 Eylül 1920'de Yozgat'a gelip (46).

İbrahim Bey Yozgat'a geldiği zaman Nogaykızıközü'nde olaylar hâlâ devam etmekteydi. Diğer taraftan Yozgat milletvekili emrinde kurulan Kırşehir Millî Müfrezesinden kaçan âsiler de, Nogaykızıközü Köyü'nde saklanıyorlardı. Bu âsilerin bertaraf edilmesi için, Jandarma Subayı Kemal komutasında üzerlerine kuvvet gönderilmiş ise de, bu kuvvet pusuya düşürülerek esir edilmiştir.

Binbaşı İbrahim Bey, 21 Eylül 1920 günü âsilerin üzerine yürüyerek bunların büyük bir kısmını dağıtmıştır. II. Kuvve-i Seyyare Müfrezesi 6 Ekim 1920 tarihine kadar Akdağmadeni'nde kalarak üç kol halinde Devecidağı'nı taramaya başlar. Bu aramalar esnasında birçok yerde yakalanan âsiler toplanarak, bölgedeki huzurun temin edilmesi sağlanır (47).

Yozgat'ta meydana gelen olaylardan anlaşıldığı üzere, halk hiçbir şekilde isyan hareketine katılmamıştır. Halkın isyanlara katılması bir tarafa, Millî Mücadele'de yer almak

(44) Tansel, y.a.g.e. s. 136.

(45) Türk İstiklâl Harbi, y.a.g.e. s. 157.

(46) Nutuk, s. 20.

(47) Türk İstiklâl Harbi, s. 160, 161.

istediklerini belirten birçok hareketleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi, halkın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne göndermiş olduğu dilekçedir. Bu dilekçede şöyle denilmektedir :

Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesine,

Bugün ulemâ, eşraf, me'mur, esnaf, ticaret, kadın, erkek, Boğazlıyan, Maden, Yozgat Kuvâ-yi Milliyesinden ibaret bütün Yozgat halkı belediye önünde bir içtima akd ile âtidedeki mukarrerâtı ittihaz eylemiştir.

1 — İstihlâs-ı vatan ve istiklâl-i Millî kaygusuyla başladığımız mukaddes cihadın bütün safahatı büyük bir asabiyyet ve heyecanla takip etmekteyiz.

2 — Üçyüz milyon ehl-i İslâmın istinadkâhı olan hakimiyet ve hilâfîmizi kurtarmak ve düşman taarruzunu kırarak, hayat ve memat cidalini muvaffakiyetle yaşatabilmek için cihanı hayran bırakacak fedakarlıkları izhara hazırız.

3 — Ecdadımızın namus ve istiklâl bayrağını asırlardan beri yere düşürmeden, gayretli omuzunda taşımak kabiliyetini ispat eden bugünkü fedakar ordumuzdan sevilenlerinin bilâ pervâ tecdidini isteriz ve kendilerini takviye için koşmak üzere toplanmaya büyük sabırsızlıkla uğraşmaktayız. Bizler de pek yakında ordumuzla aynı vakitte bulunmak şerefiyle mübâhî olacağız.

4 — Bu mâruzatımızın cephedeki bil-umûm fedakâr evlâd-ı vatana iblâğını Büyük Millet Meclisi ile Garp Ordusu Kumandanlığı'ndan rica ederim. 7/IX/1336 (1920).

Yozgat Mudafa-yı Hukuk Cemiyeti

Reisi

Akif

Aza	Aza	Aza	Eşraftan	Müderresinden
Hasan	Sabit	Sadık	Hacı Lütfezâde Mazhar	Hacı Ömer

Umum Ahali Namına	Eşraftan
Gaimzâde Şükrü - Post Nişinzâde Ethem	Hacı Hasanzâde Mustafa Efendi
	Hamamcızâde Abbas Efendi

Belediye Reis Vekili

Asım Abdi Efendizâde
Sadettin Efendi (48)

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen bu dilekçe, tamamen Yozgat halkının Millî Mücadele karşısındaki gerçek düşüncesini yansıtmaktadır. Çünkü, böyle bir dilekçeyi Meclise göndermek için hiçbir sebep bulunmamaktadır. Yozgat'ta bazı arzulanmayan hadiseler olmuştur. Bu hadiseler tamamen Yozgat halkının insiyatifi dışında zuhur etmiş, bazı kişilerin — ki bunların sayısı onu geçmemektedir — şahsi meselelerine bu hadiseyi karıştırmaları sebebiyle olay büyümüş gibi gösterilmiştir. Zaten hadiselerin sonunda meselenin gerçek yönü anlaşılmışsa da, hadise bir defa olup bitmiştir. Bu dönemde bizzat Kuvâ-yi Milliye kumandanının halktan bir kısım kişilere verdiği belge ile de durum daha vuzuha kavuşmaktadır. Bu belgelerden biri şöyledir;

(48) Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 9 Eylül 1336 (M. 1920) 62. içtima, I. celse Bak. Elk: VIII.

Gökçekışla Karyesinden Alibaz Ağa, hükûmet ve Kuvâ-yi Milliye'ye sadık ve hadim olup, lüzumunda ibraz etmek üzere işbu vesika yedine i'tâ kılındı (49).

18 Temmuz 36 (1336) (M. 1920)
Kuvâ-yi Milliye Kumandanlığı
(Çolak) İbrahim Bey

Emekli Muhasebe Müdürü Gazi Osman Saydam'ın ifadesine göre, Millî Mücadele günlerinde Yozgat'ın yedi-ten yetmişe cephede savaşan askerlerin et ihtiyacını temin etmek için, aralarında topladıkları hayvanları bir sürü haline getirmişler, bu sürünün cepheye sevki sırasında sabahdan akşama kadar yolun bir tarafından diğer tarafına geçilemeyecek kadar çok olduğunu belirtmişlerdir (50). Bu yardım sadece yiyecek alanında olmamış, Millî Kuvvetleri'nin teşekkülünde ve düzenli ordu kurulduğu zamanda düzenli orduya gönüllü asker göndermede de yine önde gelen illerimiz arasında yer almıştır.

Ayrıca, silah depolarının ve gizli mühimmatın saklandığı en emin yer olması açısından da ayrıca önemli hizmetleri olduğu bilinmektedir. Düşman işgaline uğrayan yerlerdeki halkımızın yaraları da yine Yozgat'ta sarılmıştır. Yozgat'ın bu yıllarda âdeti askeri hastane haline geldiğini söylemek mümkündür. Bu insanların alicenaplığı sebebiyle, yaraları sarılan vatandaşlarımızdan bir kısmı bu bölgeyi daha sonra terketmeyip Yozgat'a yerleşmişlerdir. Bugün, Akdağmadeni, Boğazlıyan, Sarıkaya, Yerköy v.b. kazalarda ve Babalı, Taşlık, Toprakpınar, Karahanlı, Domarca, Yazı-

(49) Bak. Elk: IX.

(50) Hakkı Acun, Yozgat ve Yöresi Türk Devri Yapıları, Vakıflar Dergisi, S. XIII, (ayrı basım) Ank. 1981, s. 637.

kışla gibi köylerde; Kars, Ağrı, Erzurum, Erzincan çevresinden gelerek burada kalmış aileler oldukça fazladır.

Yozgat'tan Millî Mücadele'ye iştirak edenlerden bir tanesi de Süleyman Sırrı'dır.

Süleyman Sırrı, hem Yozgat mebusu, hem de Millî Mücadelede gönüllü olarak aktif görev yapan Yozgat'ın yetiştirdiği simalardan sadece biridir. Batıda Yunan birliklerini bozguna uğratan, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği bir telgrafı şu şekildedir :

«Garp Cephesi Karargâhı,
Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Reisi
Adnan Beyefendi'ye,
Baskumandan Muhterem Mustafa Kemal Paşa
Hazretlerine,

Düşmanın yağmur gibi yağın gülleleri altında, hayatını hiçe sayan muzaffer ordunun bugünkü Çekirdeksiz Köyü ve Dua tepesi, kanlı, büyük harbinde gösterdiği cesaret, tarihimize bir iftihar sahifesi daha ilave etmiştir. Bu kerre Cenâbu Hakk'ın yardım ve kumandahlığının gayreti ile kazanılan bu zareden dolayı aciz tebriklerimi takdim ve yüklesek meclise bildirilmesini arz ile hürmetlerimi teyid eylerim. Muhterem Paşa Hazretleri. 11/IX/1337 (1921).

Fırka I. Alay, II. Gönüllü Efradından
Yozgat Mebusu
Süleyman Sırrı (51)

(51) Samet Ağaoğlu, Kuvâ-yi Millîye Ruhu, Ank. 1981, s. 172.

SONUÇ

Bozok Yaylası'nın en tipik özelliğini taşıyan Yozgat, XV. asırdan itibaren Oğuz boylarının gelip yerleştiği bir bölgedir. Bu bölge, XIV. yüzyılın ikinci yarısında Eretnalıların idaresinde kalmış, Kadı Burhaneddin'in 1398 senesinde öldürülmesi üzerine bölge, Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Kısa bir süre, Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un eline geçmiş ise de, Çelebi Mehmet tarafından ikinci defa Osmanlı topraklarına katılmış, bir daha da el değiştirmemiştir.

Yozgat'ın tarihi çok eski olmasına rağmen, kültür kalıntısı olarak varlığını muhafaza edememiştir. Bunun sebebi ise, bölge halkının daha önceden konar - göçer bir hayat sürmesi veya Anadolu'nun ortasında bulunması sebebiyle dışarıya açık olmamasıdır. Bu ifadenin tersine, Prof. Dr. F. Sümer Hocanın tespit ettiği şekliyle; Yozgat'ın yol güzergâhında bulunması sebebiyle kültürünün çevreye yayılması, bu yayılışın neticesinde kendi öz kültürünü muhafaza edememiştir, denilmektedir.

Yozgat'ın yerleşim yeri olarak hüviyet kazandığı tarih, XIX. yüzyılın başlarıdır. Zaten bu bölge, Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar, hiçbir zaman il statüsünde bulun-

mamış, bir zamanlar Sivas Eyaleti'nin, XX. yüzyılın başında da Ankara'nın kazası durumunda kalmıştır.

Yozgat, bilhassa 93 (1877 - 1878) harbi, I. ve II. Balkan harpleri ve I. Dünya Harbi esnasında; savaşa asker göndermesi, ordunun iâşesini temin etmesi bakımından birçok fedekârlıklar gösterdiği gibi, bu savaşlarda istila edilen bölgelerden çıkıp gelen insanları barındırması bakımından da ayrı bir yere sahiptir. Yozgat halkının, daha çok yeni olan Tayyare ve Himâye-i Etfal Cemiyeti'nin şubelerini açmaları ve bu cemiyete yardım toplamaları, kadınların bir araya gelerek, cephedeki Türk askerinin giyeceğini temin etmesi, halkın kendi arasında kavurma toplayarak cepheye göndermesi en ulvî bir kadirşinaslık olarak her zaman anılmaya değer olaylardır.

Millî Mücadele döneminde, itilaf devletlerinin hîle ve tertiplerinin tesiri Yozgat'ta da görülmektedir. Bu hîle ve tertipler arasında Ermeni Cemiyetleri'nin faaliyetleri ve zulmü ile, İngilizler tarafından halkın inançlarının istismarını saymak mümkündür.

Bölgede bu menfi propagandaların tesiriyle bir Çapanoğlu isyanı husûle gelmiş, bu isyan sebebiyle halkın tamamı isyankâr olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Halbuki bu isyan, söz konusu aileden sadece üç kişinin iştirakiyle ortaya çıkmıştır. Halkın bu isyan ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Eğer Kuvâ-yi Milliye'nin maksadı, Anadolu'nun her tarafına iyice anlatılmış olunsaydı, belki de böyle bir isyan zuhur etmeyecekti. İsyanın iki saat gibi çok kısa bir zamanda bastırılması da bu hareketin ne kadar küçük bir hareket olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet dönemine geçildikten sonra, Atatürk Yozgat'ı 15 Ekim 1924 ve 3 Şubat 1934 yıllarında ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerinde halka hitaben;

«Ünlü süvarilerin harp meydanlarında kahramanca dövüşen Türk yiğitlerinin harman olduğu diyar. Bözok Yaylası'nın çocukları varolun» (1) şeklindeki ifadesiyle halkın gerçek yönünü dile getirmiştir.

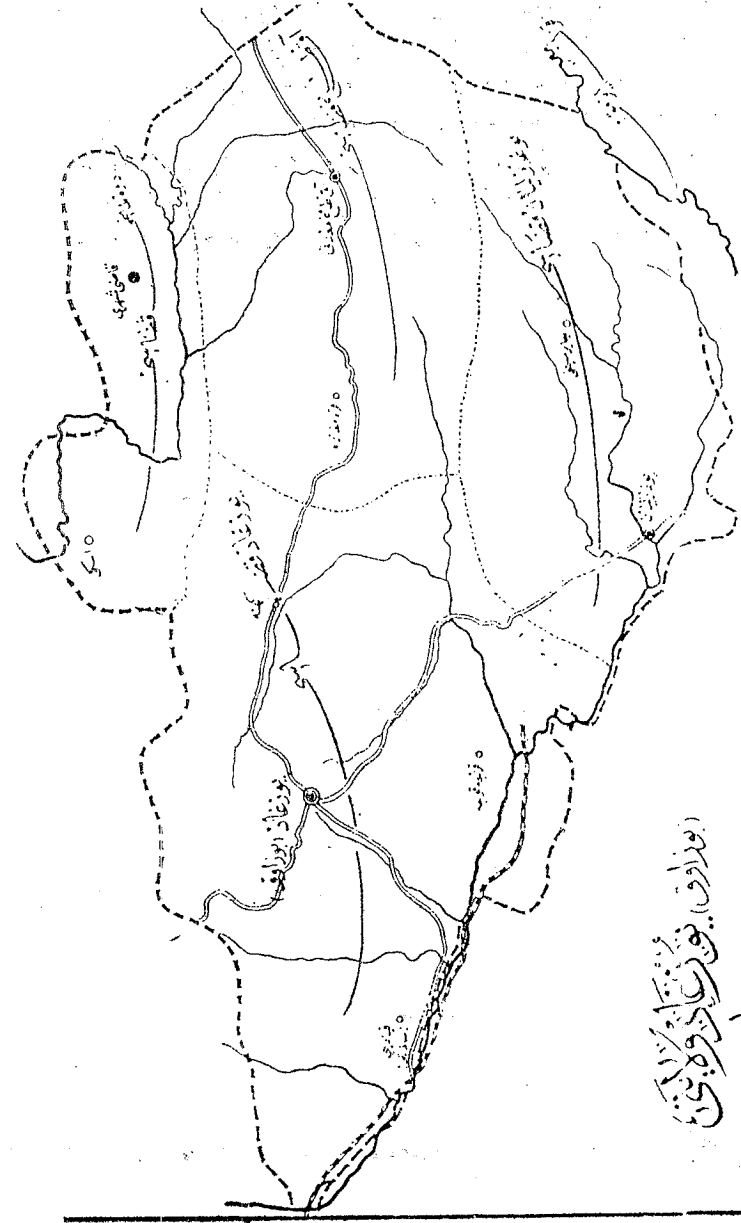
(1) Yozgat'ın tören alanındaki Atatürk büstünün kaidesindeki ibare.

SIRA**NO : BELGENİN ALINDIĞI YER : BELGENİN MAHİYETİ :**

1	T.C. Devlet Salnâmesi
İst. 1926, s. 543/4	XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde, Yozgat ilinin sınırları ve kazalarını gösterir Harita .
2	Yozgat (Mahalli Gazete)
24 Ramazan 1328 - 15 Eylül 1326 (M. 1910)	Yozgat'ın Maden İlçesinde, donanma îanesi için köylerden toplanan yardım.
3	Yozgat (Mahalli Gazete)
16 Zilkade 1330 (M. 1911)	Yozgat'taki kadınların cepheye gönderdiği giyecek yardımı.
4	Yozgat (Mahalli Gazete)
18 Zilhicce 1330 - 14 Teşrin-i sâni 1328 (M. 1911)	Yozgat halkının Cephe-
deki askere göndermek üzere aralarında topladıkları, kavurma yardımı.
5	Yozgat (Mahalli Gazete)
9 Zilka'de 1330 - 10 Teşrin-i evvel 1328 (M. 1911)	Yozgat'taki memurların savaş için aralarında topladıkları para yardımı
6	Yozgat (Mahalli Gazete)
9 Zilkade 1330 - 10 Teşrin-i evvel 1328 (M. 1911)	Yozgat'taki birçok memurun donanma için yaptığı yardım
7	Takvim-i Vekayi '(15 Recep 1338 - 5 Nisan 1336) 11 Nisan 1336 No : 3824 (M. 1920)	Mehmet Vahidüddin'in Hatt-ı Hümayunu.

SIRA**NO : BELGENİN ALINDIĞI YER : BELGENİN MAHİYETİ :**

8	B.M.M. Zabıt Ceridesi, 9 Eylül 1336 (M. 1920)	Yozgat eşrafından bazı kişilerin T.B.M.M.'ne gönderdikleri dilekçe.
9	18 Temmuz 1336 Yılmaz Göksoy. (M. 1920)	Yozgat halkının isyana katılmadığını gösterir belge
10	Takvim-i Vekâyi' 21 Recep 1338 - 11 Nisan 1336. No: 3824 (M. 1920)	Dürrizâde es Seyyid Abdullah Efendi'nin verdiği fetva.
11	S. Selek, Türk Kurtuluş Savaşı, Ank. 1970 s. 306.	Sivas Kongresine katılan üyelerin, geldiği illeri gösterir şema.
12	T.B.M.M. 25. yıl dönümü Anma Albümü. Ank. 1945.	T.B.M.M. Yozgat'tan katılan I. devre mebusları.
13	T.B.M.M. Zabıt Ceridesi 6 Eylül 1920	Yozgat Mebusu Rıza Bey'in T.B.M.M.'ne verdiği dilekçe.
14	Yozgat Müzesi	Çapanoğulları'na ait sancak.

«Maden'de Donanma lânesi,

Akdağmadeni hamîyyetmendan eşrafından Bahri Efendi'nin donanma lânesi için köylerde zahire dercine delalet ve himmet eylediğini memnuniyetle istibşar eyledik. Bahri Efendi, gayret ve hamîyyetine güvenilir, azmi kavî bir adem olduğundan teşebbüsünden semerât-ı nâfia husule geleceğini kaviyyen me'mûl eder vesair Kazalarımızdaki eşrafın da mumî'leyhîn eser-i hamîyyetine iktifa etmelerini temenni eyleriz» (1).

(1) Yozgat (mahalli gazete) 24 Ramazan 1328, 15 Eylül 1326 s. 3 (M. 1910).

سجلا جهار شنبه ٢٤ رمضان ١٣٢٨ - ١٥ ايلول ١٣٢٦		وسم (٢٦) رشيد
مدیر مسئول : محمد صادق	اداره : انیس	یوزغاد
یوزغاد ایچون سنه لک (٢٠) کویله	یوزغادده دائرة عدو صدر	زراعت باقچه سنه خاند مستقر شین
(٢٥) پوسته ایله کیده، سیک برله عیدیه	اون ملنوز حسابله (٤٠) غنوشدر .	اعلاناشک هر ندرن یوز باره التور
مکتوب و تلفراف آدرمسی :	یوزغاد غزنه مسی	نسخه سی (١٠) باره در
٢٢٦	٢٢٦	
سجلا جه ايرنى . بازار ايرنى . جهار شنبه کونلری جينار مستقل منافع و غنیه به خادم عثمانى غزنه سیدر یوزغاد		

معدنله دوغما اعانسی

آقطانغمدن حیتشدان اشراقیدین
بخری اقدینک دوغما اعانسی ایچون
کویله ذخیره درجه دلاک و همت
ایله یکنی غنویتله استیت . ار ایله ک .
بخری اقدی غیرت و بیتک کووم
نیلوه غنمی قوی و آدم اولدیندن
قیشدن نمرات باقچه حصه و لکله یکنی
قویا شامول ایدر . وسائر فستالرمزدکی
اشراقده مومی الیه یکنک ار حیت
اقتا اچلری نئی ایلر .

(1) Yozgat (mahalli gazete), 24 Ramazan 328 (1328), 15 Eylül 1326 (M. 1910).

ياشاسون نسوانمزا

مكره دن الدينمزمعلوماته
 نظر امتصرف بك افندى حضرتلره
 ينك كريمه محترمه لرى خانم افندى
 باشنده اولمىرق جعفر خانم افندى بلرله
 بينسلرنده بر هئيت نسونه
 تشكيل ايدوب دارالحريمده بولنان
 دلاور عسكر قرده شلر نه طون.
 كوملك قولمىز خرقة، چوراب
 كى هداياي شتاييه جلب وجمنه
 ابتدار ايتشلردر، ديكر رفقاي
 نسوانيه سنه نمونه امثال اولمى
 اوزده خانم مواليها يكرمى قات چما
 شور اهدا ايدم جكنى وعديور مشدر
 بويله حساس، مشفق وجدائى خانم
 افنديلرله مقدر تشكر ايدلسه آزدرد.
 جناب حق موقيتلر احوال سان بيور
 سون، رقيقه لرى ايله تصديقات واقعه
 جده نشر ايديله جكدر.

«Yaşasın Nisvanımız!

Sonradan aldığımız malumata nazaran, Mutasarrıf Bey Hazretleri'nin kerime-i muhteremeleri hanımefendi başta olarak bazı hanımefendiler ile beyinlerinde bir heyet-i nisvaniye teşkil edip dar'ül harbde bulunan dilaver asker kardeşlerine don, gömlek, kolsuz hırka, çorap gibi hedâyâ-ı şitâiyye celb ve cem'ine ibtidâr etmişlerdir. Diğer refikâ-i nisvâniyesine nümûne-i imtisâl olmak üzere, Hanım mevâliha yirmi kat çamaşır ihdâ edeceğini vaad buyurmuştur. Böyle hassas, müşfik, vicdanlı hanımefendilere ne kadar teşekkür edilse azdır. Cenâb-ı Hak muvafakiyetler ihsan buyursun...»

EK : IV

هساكركشاھ كركشېر زقاووسه بېله ورق اخحاب حيث طر قندن قوم سېوئوز تېم
اېلهكلاري قاوېر مەك مەقدار ئېمىن دقتور .

درهم قوومە قېە شەكە	اساسى		
۱۳	۱	بلدی رئیس احمد افندی	
۱۴	۱	ساجی تېرمان افندی زاده مصطفی افندی	
۳	۱	طووز باغچە سندن	
۶	۱	تاللىك	
۳	۰	نخودلى زېرە سندن قرە بىراوغلى حسين اقا	
۳۶۰	۱	نخودلى بالاغە سندن طالعلىش اوغلى عمر افندی	
۲۵۰	۱	نخودلى زېرە سندن خواجە زاده عېداه اوغلى تىكە	
۷۵	۰	نخودلى زېرە سندن قېازلى زاده مصطفی افندی	
		غندون سندن	
۱۷۵	۰	چىن اوستون	
۱۵۰	۰	نخودلى	
	۰	نخودلى زېرە سندن قاقا عدا ابراهيم اقا	
۳۰۰	۰	تېكە عدا سندن دللال كامل اقا	
۱۰۰	۱	ملازم نورالدين افندی	
۵	۱	طووز باغچە سندن نېلىند احمد وساجى اوستون	
۱۰۰	۰	موتىاب اوغلى عدا سندن كوشك سېداوست	
۳۵۰	۰	چاقىرمايىتە	
۲۰۰	۰	چىناق عدا سندن مېاشىر مصطفی افندی	
۲۰۰	۰	مستطق مېاشىر افندی	
۱۲	۱	نخودلى عدا سندن پېچىت افندی ودرىشك	
۱۰	۱	نخودلى عدا سندن ساجى نىچىپ افندی وولۇق وائىتام	
		مەھرى محمد افندىلر	
۲	۰	نېلىند وادە لردن	
۰	۰	مىشاجى زاده محمد افان	
۳۰۰	۱	سېھارشاكر اوستە	
۳۰۰	۱	طاپور كاجى احمد افندی	
۳۰۰	۱	اسكى بازار عدا سندن بېررا احمد اوستە	
۲۰۰	۱	وزى مەھرى افندی	
۲۰۰	۱	قېون باشى اوغلى بىكر اقا	
۲۵	۱	چىناق و مورتىاب عدا سندن لېمان اوغلى نىچىپ اوغلى مېاشىر اقا	
۲۵	۱	موتىاب اوغلى عدا سندن خزارچى تۇرى و سارى محمد	
		مايىدى وار	

يوزقاو مەھلىسى مەھرى مەھلىسى

Yozgat (mahalli gazete), 18 Zilhicce 1330, 14 Tegrin-i sani 328
(1328) (M. 1911)

«Asakir-i şahane için, kavurma yapılarak eshâb-ı hamîyyet tarafından komisyonumuza teslim eyledikleri kavurmanın mîlkarını mübeyyin defterdir.

Teneke:	(Okka)	Kıyye:	Dirhem:	Esâmî
1	13	—	—	Belediye Reisi Ahmet Efendi.
1	14	—	—	Hacı Kahraman Efendi Zâde Mustafa Efendi.
1	3	—	—	Tuzkaya Mahallesinden.
1	6	—	—	Nâil Bey.
—	3	—	—	Aşağı Nohutlu Mahallesinden Bekir Oğlu Hüseyin Ağa.
—	1	360	—	Yukarı Nohutlu Mahallesinden Tantiş Oğlu Ömer Efendi.
—	4	250	—	Aşağı Nohutlu Mahallesinden Hoca Zâde Abdur ufak teneke
—	2	75	—	Aşağı Nohutlu Mahallesinden Kaymazlı Zâde Mustafa Efendi mahdumundan.
—	3	175	—	A. Nohutlu Mah. Hamin Ustadan.
—	3	150	—	Nohutlu.
—	4	—	—	Aşağı Nohutlu Mah. tekâud İbrahim Ağa.
—	2	300	—	Tekye Mah. Dellâl Kâmil Ağa.
1	3	110	—	Mülâzim Nurettin Efendi.
1	5	—	—	Tuzkaya Mah. Nalband Ahmet ve Hacı Ustalar.

Teneke:	(Okka) Kıyye:	Dirhem:	Esâmî
—	2	100	Mutayyâb Oğlu Mah. Köşger Seyyid Usta.
—	2	350	Çakır Ayşe.
—	2	200	Çatak Mah. Mübâşir Mustafa Efendi.
—	3	200	Müstantık Osman Efendi.
1	12	—	Nohutlu Mah. Behçet Efendi ve Derviş Bey.
1	10	—	Nohutlu Mah. Hacı Necip Efendi ve Tefik ve Eytâm Müdürü Muhammed Efendiler.
—	2	—	Nalbantzâdelerden.
—	5	—	Manâci Zâde Mehmet Ağadan.
—	3	300	Mimar Şakir Usta.
1	6	300	Tabur Katibi Ahmet Efendi.
1	2	300	Eskipazar Mah. Berber Ahmet Usta.
1	5	200	Reji Müdürü Efendi.
1	3	200	Koyunbaşı Oğlu Bekir Ağa.
1	5	25	Çatak ve Mutayyâb Mah. Numan Oğlu, Necib Oğlu Osman Ağa.
1	4	25	Mûtib (Mutaf) Oğlu Mah. Hızarıcı Nuri ve Sarı Mehmet.»

شرائط انظار:

پوز خادونراسی ایچون سته لک (۲۰۰)
پوسته ایله کیده لک رولر مجیه اولون
ملکوز حسابله (۲۰۰) غرو لکدر
مکتوب و قضاات آغوسو:
پوز خادونراسی
نسخه (۱۰) باره در
کونی یکیش نسخه (۲۰) باره در

تاریخچه
۳۲۶

چهارشنبه کونری بیتارستقل فنانع و طبعه به خادم محبانی عزت میده

بو اره ماموریتک اعالان، حریبه
یچون تمهیداتی
یاره غرووش
۱۵۰۰ محترم متصرفین سرمنشان
بک اقدی حرب دوام
ایندیکه، ماه یاه بومقدار
مویه ایدم جکدر.
۱۰۰۰ حاکم اقدی ایکی قسبطه
تادیه ایتک اوزاره

یعنه ۲

۶۰۰ استیناف مدی عومبسی
چودت بک اندی ایکی
قسبطه، تادیه ایتک اوزاره
۶۰۰ عاصیه جی وهر بک اقدی
ایکی قسبطه
۳۰۰ غریرات مدیری خلل
اندی ایکی قسبطه
بشقه تمهیداته بول، جوق اولانلار
آریمه درج وانغلا اولته بقدر.

اعانه قهده اهلن مأمورين

عروش	اسامى
٥٠	تحريرات كتهبندن محمد اقدى ايلولن اعتباراً ماهيه الى غرو تر
٢٠٠	موس مأمورى محمد اقدى بردفديه مخصوص
٢٠٦	امضابير اقدى ايكي قسيطه
٢٠٦	امضابير رشدى اقدى ايكي قسيطه
١٩	امضاملازمى حلمى اقدى ماهيه
٥٧	استيناف باشكاتبى عبداه بك تشرى اول ماسندن
٥٠٠	ضبطكاتبى احمد اقدى شهرىه المايشرفروشدن
٣٠٠	ضبطكاتبى فاتى اقدى مديه يكرمى بشردن
٥٧	ضبطكاتبى هونى اقدى تشرى اول ماسندن
١٩	ضبطكاتبى ممدوح بك ماهيه
٥٠٠	مركز مامول يوسف ضيا بك ايكي قسيطه
٢٠	بدايت اعضاى محمد اقدى حارب دوام استنگه ماسندن يوزده ايكسو
٢٠	ايت اعضاى نظرت اقدى
٢٠٦	ملازمى عثمان اقدى درت قسيطه
٥٧	بدايت باشكاتبى عبدالرحمن اقدى تشرى اول ماسندن
٣٨	مقاوالات حررى صالح اقدى
١٠٠	شريحه كاتيبى احسان اقدى بردفديه مخصوص
١٠٠	مراقده
١٠٠	يوسف اقدى
١٠٠	مقيدى عمر اقدى
١٠٠	عشر فهمى اقدى

Yozgat (mahallî gazete) 16 Zilkade 1330 - 10 Teşrin-i evvel 1328
(M. 1911)

Bu kere me'mûrinin i'ânât-ı harbiye için taahhüdâtı.

Guruş: Para:

Muhterem mutasarrıfımız Ömer Mümtâz Beyefendi, harb devam ettikce mâh bemâh bu mîktar tesviye edecektir.	1 500	—
Hâkim Efendi iki taksitde te'diye etmek üzere.	1 000	—
İstinâf müdde'i umumisi Cevdet Beyefendi iki taksitde te'diye etmek üzere.	600	—
Muhasebeci Vehbi Beyefendi iki taksitde	600	—
Tahrirât Müdürü Halil Efendi iki taksitde.	300	— ⁽¹⁾
Tahrirât ketebesinden Mehmet Efendi, Eylülünden itibaren mâhiyye elli gurus.	50	—
Nüfus memuru Mehmet Efendi bir defaya mahsus.	200	—
Aza Beşir Efendi iki taksitde.	206	—
Aza Seyyid Rüştü Efendi iki taksitde.	206	—
Aza mülâzımı Hilmi Efendi mâhiyye.	19	—
İstinâf başkatibi Abdah Bey, Teşrin-i evvel maaşından.	57	—
Zabit Katibi Ahmet Efendi şehriye ellişer gurusdan.	500	—
Zabit Katibi Fâtik Efendi mâhiyye yirmibeşerden.	300	—

(1) Yozgat (mahallî gazete), 9 Zilkade 1330; 10 Teşrin-i evvel 1328, (M. 1911).

خدمت‌هاوز

• وزیرِ ممالیم فرید پتا •

[illegible]

۱۵ رجب ۱۱۴۸ • یہاں ۱۳۴۶

محمد وحب الدين

حکومتک، یانامسی

دولت خایه بر کون منی کور دلاستی برضایه ایستمداد - الحاق
صنایع وطن نیکیستمداد ملت - لیسویه و اینستمداد - سودو کاندیدی
فرده صلیت عیالمداد - و جانی ای بیولا فضا کانتار - لایلاخی حله
نیایت قلبی برون ارفقتی قور بیجیشت - اوزمانیستمداد سکوت طرفین
خده ارفقتی مشارک ای غایب - دوزل مرض لیسیت ارفقتی
کوتلی مرض تیجیستمداد عرت آفری بونن سکر - اوسون خده وده
ایرون - برلاست بر طو غول ای - قند بر سفتیستمداد لاتی وجهه
اکلاشیستمداد - برطام کاک - انکر خرس سوبیستمداد نکیان
ملی خروانی آتشد میانه تیازاری و قند بر طرفین و جیت
بایستمداد سوبیستمداد درجه تهلکی - رسته کتیدی دیگر طرفینده عیارده
اوز ارفقتیستمداد طبایعت و عضو یه حرب سترانه ایلان دول دوز
سود استکلات و شیطانیستمداد طوای دوز بر سوزنده عیالمداد ایلان
وطن مستفسر یکدن بیکه برادر آجیدی - برطام بیکی خالمداد
قوروا و مرکه افکار عیالمداد عیالمداد شغل زانکر و عرفان یشیا
و شرف استمداد رفاه و شادمانیستمداد عیالمداد عیالمداد عیالمداد عیالمداد

۱۱۰۰

تقوم وضع

[illegible]

ولادت سنہ حضرت خلائقناہی

وَلَا تَدْرِي لِمَا يَكُونُ لَكَ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُبِينٍ
مُتَجَسِّدِينَ عَلَى الْأَشْجَارِ أَكَامٍ نَسِيْبٍ
يُغَرَّقُونَ فِيهَا كَأَشَدِّ غُرُوقٍ
فِيهَا يُعَذِّبُهُمْ أَيُّهَا الْمَلَأَى الْأَعْيُنَ
وَلَا تَدْرِي لِمَا يَكُونُ لَكَ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُبِينٍ
مُتَجَسِّدِينَ عَلَى الْأَشْجَارِ أَكَامٍ نَسِيْبٍ
يُغَرَّقُونَ فِيهَا كَأَشَدِّ غُرُوقٍ
فِيهَا يُعَذِّبُهُمْ أَيُّهَا الْمَلَأَى الْأَعْيُنَ

خبر صلیت ارادت سینہ حضرت ہاشمی شریعتی پیروں کے لئے

Ğuruş: Para:

Zabit Katibi Avni Efendi, Teşrin-i evvel maaşından.	57	—
Zabit Katibi Memduh Bey, mâhiyye.	19	—
Merkez Muâvinî Yusuf Ziya Bey, iki taksitde	500	—
Bidâyet azası Mehmet Ali Efendi, harb devam ettikçe maaşından yüzde ikisini behremâh.	20	—
Bidâyet azası Nüzret Efendi, harb devam ettikçe maaşından yüzde ikisini behremâh.	20	—
Bidâyet azası Mülâzım Osman Efendi dört taksitde.	206	—
Bidâyet Başkatibi Abdurrahman Efendi, Teşrin-i evvel maaşından.	57	—
Mukâvelât Muharriri Salih Efendi, Teşrin-i evvel Maaşından.	38	—
Şerîyye Katibi İhsan Efendi, bir defaya mahsus.	100	—
Şerîyye Katibi Ömer Efendi, bir defaya mahsus.	100	—
Şerîyye Katibi Yusuf Efendi, bir defaya mahsus.	100	—
Şerîyye Mukayyîdi Ömer Efendi, bir defaya mahsus.	100	—
Mahzar Fehmi Efendi, bir defaya mahsus.	100	—(?)

(2) Yozgat (mahalli gazete), 16 Zilkade 1330 - 10 Teşrin-i evvel 1328. (M. 1911).

HATT-I HÜMÂYÜN

Vezir-i meâlî-şemîrîm Ferid Paşa

Selefini Salih Paşa'nın yukû u istifası cihetiyle mesned-i sadâret, derkâr olan ehliyet ve rüyetinize binaen uhdenize tevcih kılınmış ve meşihat-i islâmiye dahi Dürriza-de Abdullah Bey uhdesine ihale edilmiştir. Kanun-u esâsinin yirmi yedinci maddesi mucibince teşkil eylediğiniz heyet-i cedîde-i vükelâ tasdikimize iltiran etmiştir. Mütarekenin akdinden bed'ile bettedric nokta-i salâha tekarüb eden vaziyet-i siyasiyemizi milliyet nâmı altında ika' edilen iğtişâsât vahim bir hale getirmiş buna karşı şimdiye kadar ittihazına çalışılan tedâbir-i muslihâne faidesiz kalmıştır. Ahiren tebâruz eden vakâyie göre bu hâl-i isyanın devamı maâzallahî Teâlâ daha vahim ahvala masdar olabileceğinden iğtişâsat-ı vâkianın mâlum olan mürettip ve müşevvikleri haklarında ahkâm-ı kanuniyenin icrası ve fakat muğfel olarak bu kıyama iltihak ve iştirak etmiş olanlar hakkında aff-ı umumî ilanı ve bütün memalik-i şâhânemizde âsâyiş ve intizamın iade ve te'yidi tedâbirinin kemâl-i sür'at ve katiyyetle ittihaz ve ikmâli ve bilumum tebea-i sâdikamızın bu sûretle de makam-ı hilâfet ve saltanata muhakkak olan merbûtiyet-i tegayyür nâpezîrinin teşyidi ve bu cümle ile beraber düvel-i muazzama-i mü'telifa ile gayet samimi ravabır itmi'nânkârâne te'sisine ve menafi-i devlet ve millet

hak ve adâlet esasına istinâden mudafaasına ihtimam olunarak şerâit-i sulhiyenin kesb-i itidal etmesine ve sulhun bir an evvel akdine sarf-ı makderet edilmesi ve o zamana kadar her türlü tedâbir-i mâliye ve iktisadiyeye tevessül edilerek muzayaka-i âmmenin mehmâ emken tehvini kat'iyen matlubumuzdur.

Cenab-ı Hak tevfiakat-ı ilahiyesine mazhar buyursun (1).

15 Recep 1338; 5 Nisan 1336
Mehmet Vahidüddin

(1) Takvim-i Vekayi', 11 Nisan 1336 (1920), No: 3824 s. 2

HÜKÜMETİN BEYANNAMESİ

Devlet-i Osmaniye bugün misli görülmemiş bir muhataraya içindedir. En hakikî mânasıyle vatan tehlikededir. Millet bilmiyerek, istemiyerek sürüklendiği o dehşetli muharebede mâlen ve canen en büyük fedakarlıklara katlandığı halde nihayet kat-iyyen mağlûb olmaktan kurtulamamış ve o zamanki hükûmet tarafından akdolunan mütâreke ile gâlip devletlere arz-ı teslimiyet edilmiş idi. Artık bu elemli neticeden ibret alarak bundan sonra olsun akla ve hâle uygun bir selâmet yolu tutmalı idi. Fakat bu hakikatde lâ-yıkı vechile anlaşılamadı. Bir takım kesânın yalnız hırs ve menfaat şevkiyle teşkilât-ı milliye unvanı altında meydana çıkardıkları fitne ve fesâd bir taraftan vaziyet-i siyasiyemizi son derece tehlikeli bir hâle getirdi. Diğer taraftan muharebede uğradığımız zayıfattan ve husûsiyle harp senelerinde yapılan türlü türlü suistimâlât ve cinâyâtdan dolayı derin bir surette mecruh olan vatan-ı mukaddesimize yeniden yenije yaralar açtı. Birtakım çirkin hâdiselerde, Avrupa ve Amerika efkâr-ı umumiyesinde aleyhimize şiddetli bir fikir ve cereyan peyda ve şerâit-i sulhiyenin bir kat daha şiddetlendirilmesi muhatarasını tevliid etti. Nihayet yine bu ahval tesiratiyle işgal-i askerî altına almak suretiyle de tatbik ettiler. Buna karşı erbâb-ı isyânın, pâyitaht ile Anadolu arasındaki muharebe ve muvaredeyi kat'a teşebbüs etmeleri ise en büyük bir hıyanet-i vataniyedir. Bu halde «Teşkilât-ı milliye» denilen harekât-ı bâğrâyâne, hem Anadolu'yu korkunç bir istilâya uğratmak ve hem de devletin başını gövdesinden ayırmak felâketini hazırlıyor. Bugün millet-i Osmaniye'nin en büyük düşmanları, yalancı milliyet davasıyla şahsi ihtiraslarına vatan ve milleti fedâ edenlerdir. Bunların, öyle felâketli bir âkibeti hazırlamak için buldukları çare ise ağır bir silsile-i cinâyâtdır. Kanun-ı esâsiyi ve kavânîn-i devleti ayaklar altına alarak ahâlden ceb-

ren para toplamak, zecren asker almak, para vermeyenlere ve böyle fenâ bir maksatla askerliği kabul etmiyenlere eziyet etmek, öldürmek, köyleri basıp yağına etmek, köyleri hatta kasabaları vurmak gibi fezâhatlar mütevâliyen ifa olunmaktadır. Halbuki bu efâlin emri ilâhiye mûnâfi ve şer'i şerif nazarında merdud olduğu, sûreti merbut fetvâ-yı şerife ile de müeyyedir.

Vatan-ı Osmanînin düçar olduğu türlü türlü musibetlerin tabiri ve nüfûs ve kuvvet itibariyle uğradığımız zâyîâtın telâfisi vücûbundan dolayı hükûmet-i hâzıra indinde bugün her ferdin hayatı ve sa'yi her zamandan ziyade kıymetdârdır. Bu cihetle hükûmet vâsıl olmak istediği maksad-ı hayır ve salâha kan dökmeden vusûlû tehlike içinde bulunan hayatını ve selâmetini kurtarmak için yola gelmeyenleri şer'i şerif ve kanun-ı münif mucibince ve hatt-ı hümayun ile tebliğ olunan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhiye imtisâlen te'dip etmekde tereddüt etmeyecektir. Binaenaleyh evvelâ harekât-ı isyâniyenin mürettip ve müşevviki olanların igfâlât ve tehdîdâtına kapılarak ve yaptıklarının neticesi ne kadar vahim olacağını düşünmiyerek onlara iştirak edenlerden bir hafta zarfında ızhâr-ı nedâmet ve şevketlû padişahımız efendimiz hazretlerine arz-ı sadâkat edenlerin aff-ı âliye mazhar olacakları, seniye mürettib ve müşevviklerin ve onlarla beraber hareketde inad edecek olan âsilerin şer'an ve kanunen te'dib edileceği ve memleketin herhangi cihetinde olur ise olsun gerek ahâlî-i islâmiye tarafından sunûf-ı sâire-i ahâlîye gerek sekene-i gayr-i müslime tarafından ahâlî-i müslimeye karşı taadliyat ve tecâvüzât vukû-u hükûmetçe hiç bir vecih ile tacviz olunamayacağından böyle bir hal vukuunda mütecâsirlerinin ve o hususda müsamaha veya müşâreketi görülenlerin şahsen ve şediden düçar-ı mucâzât olacakları ilân olunur (1).

(1) Takvim-i Vekayi', 11 Nisan 1336 (1920), No: 3824, s. 2

٢٦ - ٩ - ٧

بوكون غلبا اثراف مانور استاف شمار قادين ارسلک
يونان لاي مدن بورغاد وراي مليه مدن عبارت يتون بورغاد
ساي بلدي اركده برابتياع عند ايله آئيده كي مقرراني اتحاد
الانددر .

[illegible]

ملت بولس، ایلہ غرب اردوسی، فوایدانہ خانہ، رجا ایدرم
اعتشا، اعتشا، اصفا، یوزغادمانہ، حقوق، جبین، عیسی
حسن، ثابت، صادق، عاکف
اشراف، مدرسین، بنوم اہالی، نامتہ، قائم، زادہ، پست
بابی، لغنی، زادہ، حابہ، عمر، شکر، دین، زادہ
مظاہر، آدم

امیر ابدول حاجی	بلده ریثی و کیلی	حامی زاده
حسن زاده	عاصم عبیدی افندی زاده	عباس افندی
مہملی امیدی	محمد الدین افندی	

رئیس - انقدم ریاست لازم کان جواب. یازار

ملفوظات علی محلی بک - سوز ایستقام رئیس بک

رئیس ۔ مذاکرہ آرزو اولیور سے، سو رہ رہ رہ۔

(خایر خایر سلسلری) اقدام دیوان ریاست لازمکلان

جوابی ویرانہ ۔

طونى حلى بك — بوسيله ابه تجله مروسام وار . بو مدافعه وطن مسئله سدير . هم وجدانه عايد بو مسئلهر . مدافعه وطنه تعلق ايديوور . سوز حقيدي . بك اقددي .

رئيس مساعده بيورك انقدم مذاكره مك اجيلمنه
سزك دكلى ، مجلس عاليك آرزوسى لازمدر . مجلس عال
مذاكره آجيلمنى قبول اتمدى .

Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesine,

Bugün ülemâ, eşraf, me'mur, esnaf, ticaret, kadın, erkek, Boğazlıyan, Maden, Yozgat Kuvâ-yi Milliyesinden ibâret bütün Yozgat halkı belediye önünde bir içtima akd ile âtidedeki mukarrerâtı ittihaz etmiştir.

1 — İstihlâs-ı vatan ve istiklâl-i Milli kaygusuyla başladığımız mukaddes cihadın bütün safahâtı büyük bir asâbiyet ve heyecanla tâkip etmekteyiz.

2 — Üçyüz milyon ehl-i Islâm'ın istinadkâhı olan hakimiyet ve hilkatimizi kurtarmak ve düşman taarruzunu kılarak, hayat ve memât cidâlini muvaffakiyetle yaşatabilmek için cihanı hayran bırakacak fedâkarlıkları izhara hazırız.

3 — Ecdadımızın namus ve istiklâl bayrağını asırlardan beri yere düşünmeden gayretli omuzunda taşımak kabiliyetini isbat eden bugünkü fedâkar ordunuzdan sevilenlerinin bilâ pervâ tecdidini isteriz ve kendilerini takviye için koşmak üzere toplanmaya büyük sabırsızlıkla uğraşmaktayız. Bizlerde pek yakında ordumuzla aynı vakitte bulunmak şerefiyle mübâhî olacağız.

4 — Bu mârûzatımızın cephedeki bil-urum fedakâr ev-lâd-ı vatana iblâgını Büyük Millet Meclisi i.e Garp Ordusu

Kumandanlığından rica ederim. 7/IX/1336 (1920).

EK: IX

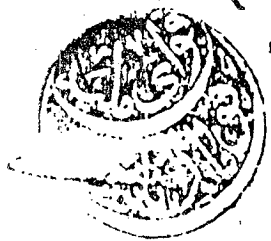
Yozgat Mudafa'yı Hukuk Cemiyeti
Reisi
Akif

Aza	Aza	Aza	Eşraftan	Müderresinden
Hasan	Sabit	Sadık	Hacı Lütfezâde Mazhar	Hacı Ömer

Umum Ahali Namına	Eşraftan
Gaimzâde Şükrü - Post Nişinzâde Ethem	Hacı Hasanzâde Mustafa Efendi,
	Hamamcızâde Abbas Efendi

Belediye Reis Vekili
Asım Abdî Efendizâde
Sadettin Efendi

کوکو قیشه قریه سده علیاز آغا محکمیت
اوقواس مدیر صداره و قمارم اولوب لزومده
ابراز اتیه اوزم ایسود شیفه بدینه اعطایه
الذبح

Gökçekışla Karyesinden Alibaz Ağa, hükümet ve Ku-
vâ-i Millîyeye sâdık ve hâdim olub lüzûmunda ibraz etmek
üzere iş bu vesika yedine i'tâ kılındı.

18 Temmuz 36 (1336) (1920)
Kuvâ-i Millîye Kumandanlığı
(Çolak) İbrahim Bey

Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 9 Eylül 1336, 62. ıçtima.
I. celse. Bak. Ek: VIII.

وَقَوْلُهُ وَكَانَ

۲۸۲۱ نو

کے ساتھ ہی ایک خیرات دار

1952年12月15日

— چھین مایا می سکون کسرتی توری —

۱۱:۴۵

بازو

1774 423 70

مکتوبای شرحه خود پدید

صیبه نظام عالم اولان خلیفه اسلام اداگاه امانی خلافت ابرام ایقنیم سحر نریخت تحت ولایتهم جزایان بلاد اسلامیهد بهن نفسشیم فرمود
الفاظی و اتحاد و کنترول و ترسما انتخاب ابدی که تیه سادگی ناهادی خیل و زور و ارات افضال و احاطه و بلا اسر ظل اعیانین حدسکر جوت تمام
باید و طایفه معسکری امت و مجید به پاسیه و مستقیمه جمع محسوسه ابدی خلافت شرح شریف و منابر اسم صیبه رطلم طرامات و ورکول طرخ
و تولیع و انواع فضیل و انکنجدره ناک اموال و اشیائش صیبه زلات و بودجه جادایه علی اعتبار و مجمره جهات و وفایه خروسان
بیش نری و بلادیه هموم ابدی تخریب و خنایه ابدی بکسان و تیه سادگی نصیب ابدی نفوس مسعوده قل و الاقل و دملطوفین ملک و اذانه ابدی نری
خروساند و املاست و ممالکات و مضارقی طلع و ظرف و دلتن صادر اولان افراسه اهراسن فتح و مرکز دیگر محاکدن مجمره ابدی
شوکت خلافتی کسر و توهم قصد ابدی مقام صلاهی امت احانت اشدکه طاعت اماندن خروج و دولت مدینه ملک و انضباط و بلادیه کمالی
و اختلاف ایچون نسر ابراهیم و نشانه اکتایب ابدی نامی تیه سادگی و افسانه ابدی کمالی نظام و منتحل اولان دلیلی و پروردن ابدی
و ابرام و اشیای اشیای اروپا طایفه نری مستند صادر اولان اسم ابدین صکره خلافت و فساد زدن اسرار ابدی ابدی و پروردن جیانشوخت
طایفه بلاد و سر و مشیر بریدن کنکیش حبله واجب اولوب گفتوای تین حق حق ادا صفا نری کرمی سوچنجه قل و دلتی طایفه
و در طری اولوری . بیان بیورد
الله تعالی ابدی اولور .

موسم
موسم
موسم

بر صوفیه و مذهب عروسته شافعیه حرب و شره قهرمانی و تلاش سلسله اسامی اهل خلیفه سلسله احمد و حیدر بن خان حضور تهرانی
از اندام باطنی محبوب مقامه ایمن واقع ایلان معون و امریه بیعت و بنده جنود این مقامه اناری واجب اولاده . بیان . بیرون
المحبوب
الله تعالی اهل اولاد .
کعبه

گدھ

و سوزده خليفة مغلولي طر اقلد بنده مژودون انه حاك الامون كين اولان حكرل خاتمان اشاع و طر اول اسطر حركت
 لير. و ام اروپا دنيله كز ز شديده و جنانده حذف الي مستحق اولورلير. - يلا يولا
 الجواب
 انه كين اهل اولورلر .
 كيه حذف
 مدي لانه دنيله حذف

گروه اول
دوره اول
دوره دوم

بر صورتی که خلیفه که حاضر گردید فرموده بنام کل ایستاد خدی و بنام شرفمند کل ایستاد شود و دست بپوشد و بگوید
الحول
الله لعل الحق برآورد .

دولتی دارالحدیث
کراچی

وصورتہ بتایا کہ اس کے ساتھ ساتھ ایک اور سلفیہ احکامات کی کتابیں بھی مل گئیں۔ یہ سلفیوں کی طرف سے
الحوار
ان کے اعلیٰ علم اور فہم پر مشتمل ہے۔
عربی زبان میں لکھی ہوئی ہے۔
من مکتبہ

من فضل السيد محمد
عليه

TAKVİM-İ VEKÂYİ'

Numara : 3824

21 Raceb 1338

11 Nisan 1336 (M. 1920)

Fetvâ-yi Şerife Sûretidir,

Sebeb-i nizâm-ı âlem olan Halife-i İblâm-edâma'llâhu teâlâ hilâfetehu yevmi'l-kıyâm-hazretlerinin taht-ı velâyetinde bulunan bilâd-ı islâmiyede bâzı eşhâs-ı şerire ittifak ve ittihat ve kendülerine rüesâ intihab ederek tebea-i sâdika-ı şâhâneyi hıyel ve tezvîrât ile iğfal ve idlâle ve billâemr-i âlî ahaliden asker cem'-i mal sevdâsıyla hilâf-ı şer'-i şerif ve muğayir-i emr-i münif bir takım garâmât ve vergiler tarh ve tevzî ve envâ-i tazyik ve işkencelerle nâsın emvâl ve eşyasını garsb-u gâret ve bu veçhile ibâdullahâ zulmü itiyad ve tecrîme cesaret ve memâlik-i mahrûsenin bâzı kurâ ve bilâdına hücum ile tahrib ve hâk ile yemsân ve tebea-i sâdikadan nice nüfuûs-ı mâsumeyi katl ve itlâf ve dimâ-i mahkûneyi sefk ve irâka etdikleri ve cânib-i emîrilmü'minin-den mansub bâzı me'mûrin-i ilmiyye ve askeriyye ve mülkiyyeyi hod be hod azl ve kendi hempâlarını nasb ve merkezi hilâfet ile memâlik-i mahrûsenin muvâsalât ve münâkalât ve muhâberatını kat'i ve taraf-ı devletden sâdir olan evâmirin icrasını men ve merkezi diğer memâlikden tecrîd ile şevket-i hilâfeti kesr ve tevhin kasd ederek makam-ı muallây-ı imâmete ihanet etmekle tâat-ı imamdan hurûç

ve devlet-i aliyyenin nizâm ve intizamını ve bilâdın âsâyî-şini ihlâl için neşr-i erâcî ve işâa-i ekâzib ile nâsı fitneye sâik ve sâi-i bilfesâd oldukları zâhir ve mütahakkık olan rüesây-ı mezbûrûn ile a'vân ve etbâr bağılar olup dağılma-ları hakkında sâdir olan emr-i âliden sonra hâlâ inad ve fesadlarında isrâr ederler ise mezburların babâsetlerinden tathîr-i bilâd ve şer ve mazarratlarından tahlîs-i ibâd vâcib olup fekatilû elletî tebgî hattâ tefî'e ilâ emrillah nass-ı ke-rimi mûcibince katl ve kıtalleri meşru ve farz olurmu, beyan buyurula.

El cevab : Allahû teâlâ a'lem olur.

Ketebehu el - fakir
Dürrizade es-Seyyid Abdullah
afâ anhümâ

Bu sûretde memâlik-i mahrûse-i şahanede harb ve dar-ba kudretleri bulunan Müslümanlar, İmam-ı âdil halifemiz Sultan Mehmed Vahîdüddin Han Hazretleri'nin etrafında toplanıp mukatele için vâki olan dâvet ve emrine icabet ve bugât-ı mezbûrûn ile mukatele etmeleri vâcib olurmu, beyan buyurula.

El cevab : Allahû teâlâ a'lem olur.

Ketebehu el - fakir
Dürrizade es-Seyyid Abdullah
afâ anhümâ

Bu sûretde halife-i mûşârûnileyh hazretleri tarafından bugât-ı mezbûrûn ile mukatele için tayin olunan askerler mukateleden imtina ve firar eyleseler mürtekeb-i kebîre ve âsim olup dünyada ta'zîr-i şedide ve ukbâda azâb-ı elîme

müstehak olurlarmı, beyan buyurula,
El cevab : Allahû teâlâ a'lem olurlar.

Ketebehu el - fakir
Dürrizade es-Seyyid Abdullah
afâ anhümâ

Bu sûretde halifenin asâkirinden olub da bugâtı katl edenler gazi ve bugât tarafından katl olunanlar şehid ve müsâb olurlarmı, beyan buyurula.

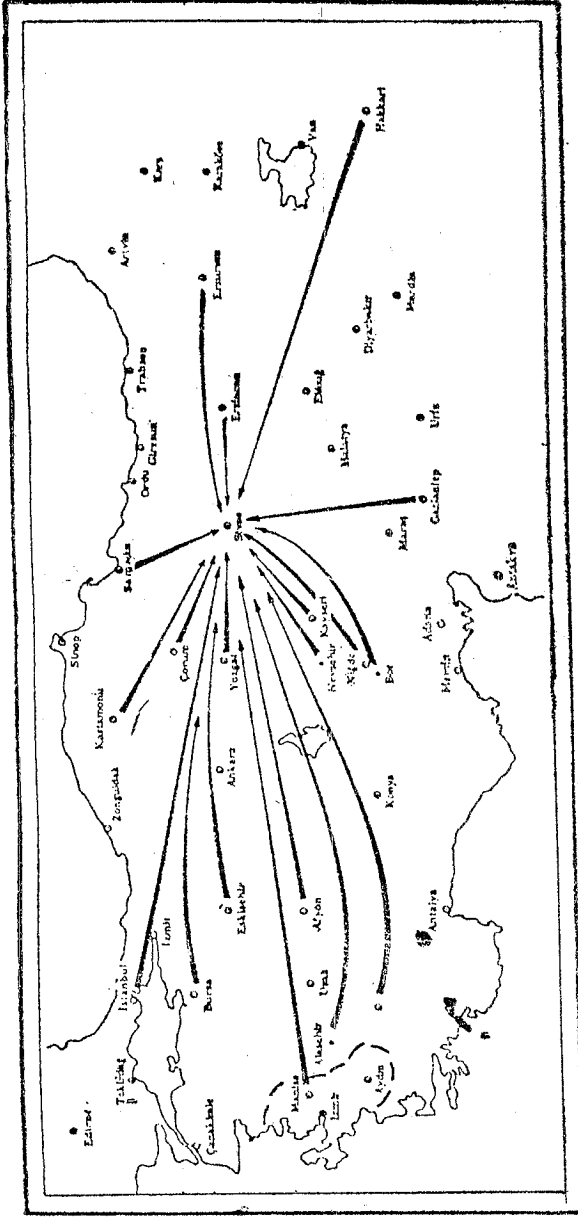
El cevab : Allahû teâlâ a'lem olurlar.

Ketebehu el - fakir
Dürrizade es-Seyyid Abdullah
afâ anhümâ

Bu suretle bugât ile muharebe hakkında sadr olan emr-i Sultânîye itaat etmeyen müslümanlar âsim ve tâ'zîr-i şer'îye müstahak olurlarmı, beyan buyurula.

El cevab : Allahû teâlâ a'lem olurlar.

Ketebehu el - fakir
Dürrizade es-Seyyid Abdullah
afâ anhümâ

Sivas Kongresi'ne Katılan delegelerin geldikleri bölgeler.

Feyyaz Ali B.
YOZGAD

Lütfi Efendi'nin oğludur. Sabık Evkaf memuru. 38 yaşında. Şer'iye ve Muvazenei Maliye encümenleri ile Rıyasat Divanı kâtipliklerinde bulunmuştur.

İsmail Fazıl Ps.
YOZGAD

İbrahim Eferdi'nin oğludur. Mütakait Erkanı Harbiye Feriki. 64 yaşında. Nafia vekâletinde ve Nafia encümeni ri-yasetinde bulunmuştur. İstanbul Meclisi'nden gelmişti. 18. IV.1337'de vefat etmiştir. Konya mebusu ve Münakalât vekâleti vekili Ali Fuad Paşa'nın babasıdır.

Rıza B.
YOZGAD

Akdağ Madeni'nde Rüstem Ağa'nın oğludur. Müstantık, 60 yaşında. En son Adliye Encümeninde âza idi.

Memet Hulûsi Ef.
YOZGAD

Yozgad'da Çekkes Bekir Ağa'nın oğludur. Müftü. 35 yaşında. Müftülüğü tercihan 14. III.1337'de istifa etmiştir.

Bahri B.
YOZGAD

Akdağ Madeni'nde Hacıhanlı-
zade İbrahim Hulûsi Efendi'-
nin oğludur. Reji memuru idi.
40 yaşında. Samsun İstiklâl
Mahkemesi âzâlığında bulun-
muştur. İstanbul Meclisi'nden
gelmişti.

Ahmed B.
YOZGAD

Yozgad'da Başçavuşzade Na-
zif Ağa'nın oğludur. Belediye
Reisi. 49 yaşında. Layiha ve
Kavanini Maliye encümenleri
kâtipliklerinde bulunmuştur.

T.B.M.M.'nin 25. yıldönümünü Anma Albümü, (T.B.M.M. I. Devre
23 Nisan 1920 - 16 Nisan 1923 mebusları) Ank, 1945 s. 72, 73.

Süleyman Sırrı B.
YOZGAD

Yozgad'da Hacı Memet Efen-
di'nin oğludur. Darende Sabık
Kaymakamı idi. İstiklâl Sa-
vasında gönüllü olarak cep-
heye iltihak ve harbe iştirak
etmiş ve Sakarya zaferine ka-
dar süvari F. 1. Alay 11'de
nefer olarak bulunmuştur.

بيوك ملت محاسنى رياست جليله سته

بعض طرفده محسوس اولان اختلاف افكارك
مسيرات عديدهسى ازاله ايتديرلك ومانده توحيد اويكار
حصوله موفق اولق اقدام اوردن اولسى مسلماتنه وهر
دائرة انتخابيه اهالىسى كندى عيلى مبعوثك لسانندن
آكلايه جنى دركاريته بنى بوكرمادونا كيدمك رفقائى
كرامك ارشاد وظيفه سيله مكلف طو تلمرى لزومه مساعده

بيورلىنى تكليف ايلرم اولابده . 6 ايلول 1336

يوزغاد مبعونى

رضا

Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesine,

Ba'zı tarafda mahsus olan ihtilâf-ı efkârın mazarrat-ı
adidesi izâle ettirilme ve milletde tevhid-i efkâr husûlüne
muvaffak olmak akdem-i umundan olması müsellemâtına ve
her daire-i intihâbiye ahâlisi kendi muhiti mebûsunun li-
sanından anlayacağı derkâriyetine mebni bu kere me'zûnen
gidecek rufakâ'yı kirâmın irşad vazifesiyle mükellef tutul-
maları lüzumuna müsa'fe buyurulmasını teklif eylerim.
Ol bâbda.

6 Eylül 1336 (1336) (M. 1920)

Yozgat Mebûsu

Rıza

Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, C. IV, 61. içtima, 8 Eylül
1920 s. 4.

Çapanogulları'na ait Sancak (Yozgat Müzesi.)

BİBLİYOGRAFYA

A — OSMANLICA KAYNAKLAR

- «Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 3 Temmuz 1336.
 —, 9 Eylül 1336.
 «Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 14 Aralık 1955, S. 4, Belge No. 377.
 «Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 15 Ekim 1924.
 «Salnâme-i İlmiyye, İst. 1334.
 «Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi, İst. 1926.
 «Takvim-i Vekâyî», 21 Recep 1338 - 11 Nisan 1339, No: 3824.
 «Yozgat (Mahallî Gazete), 24 Ramazan 1328 - 15 Eylül 1326.
 —, 18 Zilhicce 1330 - 14 Teşrin-i sâni 1328.
 —, 9 Zilkade 1330 - 10 Teşrin-i evvel 1328.
 —, 16 Zilkade 1330 - 17 Teşrin-i evvel 1328.
 «18 Temmuz 1336 tarihli belge (yayınlanmamış).

B — YAYINLANMIŞ DİĞER KAYNAKLAR

- ACUN, Hakkı, Yozgat Yöresi Türk Devri Yapıları, Türkiyemiz S. 26, İst. 1978.
 AĞAOĞLU, Samet, Kuvâ-yi Milliye Ruhu, Ank. 1981.
 Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, İst. 1930.
 AŞKUN, Vehbi Cem, Sivas Kongresi, Sivas 1945.
 ATAY, Falih Rıfkı, Çankaya, İst. 1980.
 AYDEMİR, Şevket Süreyya, Tek Adam, C. II, İst. 1983.
 BELEN, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Ank. 1973.
 CEBESOY, Ali Fuat, Çerkez Ethem'in Hatıraları, İst. 1962.
 DEMİRTAŞ, Faruk, «Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oguz Boyları», D.T.C.F.D., C. VII, Ank. 1949.

Devrin Yazarlarının Kalemıyla Millî Mücadele ve Gâzi Mustafa Kemal, Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, C. I, (K.B.Y., İst. 1981.

ERDEHA, Kâmil, Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler, İst. 1975.

GAZİGİRAY, A. Alper, Osmanlılardan Günümüze Kadar Vesikalarla Ermeni Terörünün Kaynakları, İst. 1982.

GÖKBİLGİN, Tayyip, «Nizâm-ı Cedid» İ.A., C. X.

GÖYÜNÇ, Nejat, «Millî Mücadele'de Anadolu.» Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, İ.Ü.E.F.Y., İst. 1981.

GÜRALP, Şerif, İstiklâl Savaşı'nın İç Yüzü, İst. 1968.

İLGAR, İhsan, «Mütârekeden Büyük Taarruza Kadar.» Türk Kurtuluş Savaşı, İst. 1968.

KARABEKİR, Kâzım, İstiklâl Harbimiz, İst. 1960.

KÖPRÜLÜ, Fuat, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, T.T.K.Y. Ank. 1984.

———, «Eski Türk Ünvanlarına ait Notlar.» T.H.İ.T.M., C. II., İst. 1939.

Mehmet Ârif, Anadolu İnkılabı, İst. 1340 (M. 1921).

MERT, Özcan, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Çapanoğulları, K.B.Y., Ank. 1980.

Meşhur Valiler, 50 Ünlü Vali, İç İşleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu yayınları, Ank. 1969.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, Kurtuluş Savaşı'nın Mâli Kaynakları, İst. 1973.

Neşri, Cihannüma, Neşr., Faik Reşit Unat - M. Altay Köymen, Ank. 1957.

NUTUK, M.E.B.Y., C. I, İst. 1973.

OCAK, Ahmet Yaşar, «Millî Mücadele'de Çapanoğlu İsyanı.» Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, Yıl, VII - VIII - IX - X - Ank. 1970 - 1973.

ORHONLU, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğunda Âşiretleri İskân Teşebbüsü, İst. 1963.

ORKUN, Hüseyin Namık, Eski Türk Yazıtları, T.D.K.Y. İst. 1940.

ÖZTUNA, Yılmaz, Resimli 93 Harbi 1977 - 1978. Türk - Rus Savaşı, İst. 1969.

———, Büyük Türkiye Tarihi, C. III, İst. 1983.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet, Ermeni Komiteleri'nin İhtilâl Hareketleri ve Besledikleri Emeller, Ank. 1981.

SONYEL, Selahi, «1919 yılı İngiliz Belgeleri'nin Işığında Mustafa Kemal ve Millî Mukâvemet» T.K.D., S. 89, Ank. 1979.

SÜMER, Faruk, «Bozok Tarihine Dair Araştırmalar.» Cumhuriyet'in 50. Yıl Dönümünü Anma Kitabı, A.Ü.D.T.C.F.Y., Ank. 1974.

———, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri - Boy Teşkilâtı - Destanları, İst. 1980.

———, «Bozoklu Oğuz Boylarına Dair.» A.Ü.D.T.C.F.D., C. XII, Ank. 1953.

TANSEL, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, M.E.B.Y., C. I - III, Ank. 1978.

Türkiye Büyük Millet Meclisi I. Dönem Albümü, T.B.M.M.'nin 25. yılını Anma Albümü, Ank. 1945.

Türk İstiklâl Harbi; «İstiklâl Harbi'nde Ayaklanmalar.» (1919 - 1921) Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, C. VI, Ank. 1974.

Ulus Gazetesi, 25 Nisan 1963.

URAS Esat, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Mesalesi, İst. 1976.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, Osmanlı Tarihi, C. I, II, IV, Ank. 1947.

———, «Çapanoğulları» Belleten, T.T.K.Y. C. XXXVIII, No: 150, Ank. 1974.